

TÜRKİYE'NİN KAFKASYA'DAKİ ENERJİ İŞBİRLİKLERİ BAĞLAMINDA I. KARABAĞ SAVAŞI'NDAN II. KARABAĞ SAVAŞINA DEĞİŞEN POLİTİK TUTUMU

Vüsal HALİLZADE* & Hayriye Asena DEMİRER**

Öz

Bu makalede jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan büyük bir önem arz eden Güney Kafkasya bölgesine yönelik 1990'lardan 2020'lere kadar Türkiye'nin değişen politikalarının izini sürülerek, Türkiye'nin Kafkasya'daki enerji işbirlikleri ile Dağlık Karabağ Sorunu'na yönelik tutumu arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu makalede, I. ve II. Karabağ Savaşları arasında geçen sürede Türkiye'nin Karabağ Sorununa yönelik tutumunu etkileyen, 1) Türkiye'nin yeni enerji alternatifleri arayışı bağlamında, özellikle Azerbaycan ile artan enerji işbirliği; 2) yakın sınırında bulunan ülkelerde oluşabilecek tehdit unsurlarını ortadan kaldırmak; 3) Çin ve Orta Asya'ya kadar ulaşım imkânına sahip Güney Kafkasya coğrafyasında nüfuzunu artırma isteği olmak üzere, başlıca üç faktör olduğu iddia edilecektir ve bunlardan ilkinde odaklanılacaktır. Zira makalenin temel argümanı, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Azerbaycan ve özellikle de Dağlık Karabağ Sorunu'na fazla müdahil olmaması ya da olamamasına karşılık, II. Karabağ Savaşına aktif bir şekilde müdahale etmesinin liberal karşılıklı bağımlılık yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilecek olan büyük ölçüde Türkiye'nin bölgedeki enerji işbirliklerinin (BTC, BTE, TANAP, TAP) sürdürülmesi ve enerji güvenliğinin sağlanması ile ilişkili olduğudur. Türkiye'nin kendi enerji arz güvenliğini sağlayabilmesi için ise Hazar Havzası ve enerji kaynaklarıyla zengin olan Orta Asya Türk devletlerine çıkışı sağlayacak Güney Kafkasya'da belli bir oranda siyasi mevcudiyet göstermesi gerekmektedir. Makalede Türkiye'nin özellikle de Azerbaycan'dan doğal gaz ithalatının en yüksek orana ulaştığı 2020 yılında patlak veren II. Karabağ Savaşı'na müdahale ederek Karabağ Sorunu'nun çözüme kavuşturulmasında daha istekli hale geldiği iddia edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Türkiye, Azerbaycan, Enerji işbirliği, I. ve II. Karabağ Savaşları.

* Uzman, İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, xelilzadevusal74@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4432-1709>.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hademirer@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6679-1015>.

TURKIYE'S CHANGING POLITICAL ATTITUDE FROM I. KARABAKH WAR TO II. KARABAKH WAR IN THE CONTEXT OF IT'S ENERGY COOPERATION IN CAUCASUS İNGİLİZCE

Abstract

This study aims to examine the relationship between Türkiye's energy cooperation in the Caucasus and its attitude towards the Nagorno-Karabakh conflict by tracing Türkiye's changing policies from the 1990s to the 2020s towards the South Caucasus region, which is of great geopolitical, geostrategic and geoeconomic importance. In this study, it is argued that there are three main factors influencing Türkiye's attitude towards the Karabakh Problem during the period between I. and II. the Karabakh Wars: 1) Türkiye's increasing energy cooperation, especially with Azerbaijan, in the context of its search for new energy alternatives; 2) eliminating the threat elements that may occur in the countries near its border; 3) the desire to increase its influence in the South Caucasus geography, which has the means of transportation to China and Central Asia. The first of these factors is the focus of this study. The main argument of the article is that while Türkiye did not or could not get involved much in Azerbaijan and especially in the Nagorno-Karabakh conflict in the post-Cold War period, its active intervention in the II. Karabakh War largely related to maintaining its energy cooperation in the region (BTC, BTE, TANAP, TAP) and ensuring energy security which can be evaluated within the framework of the liberal interdependence approach. In order for Türkiye to provide its own energy supply security, it needs to show a certain political presence in the South Caucasus, which will enable it to exit in the Caspian Basin and the Central Asian Turkish states, which are rich in energy resources. In the study, it is also claimed that by intervening in the II. Karabakh War, which broke out in 2020 when Türkiye's natural gas imports from Azerbaijan reached the highest rate, Türkiye became more willing to resolve the Karabakh Problem.

Keywords: *Caucasus, Türkiye, Azerbaijan, Energy cooperation, I. and II. Karabakh Wars*

Giriş

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ve ardından 1991-1994 yıllarında Güney Kafkasya'da I. Karabağ Savaşı nedeniyle yaşanan istikrarsızlık, 1994 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği'nin (AB) Güney Kafkasya'ya yönelik enerji odaklı politikalarında dinamik bir dönem yaşanması, 2008'de Rusya Federasyonu (RF)-Gürcistan savaşı, 2009 yılında Türkiye-Ermenistan normalleşme süreci, 2016'da ve 2020'de Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ Sorunu etrafında yaşanan çatışmalar ve son olarak 27 Eylül 2020 yılında II. Karabağ Savaşı Kafkasya'da yeni bir jeopolitik durum değerlendirmesini gerekli kılmıştır. 1991 yılında SSCB'nin parçalanmasının ardından bağımsızlığını elde eden Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkiler yeniden hareket kazanmıştır. Türkiye 1992 yılından itibaren Azerbaycan ile ekonomik ilişkiler kurmuş; ulaşım, enerji ve enerji dışı sektörlerde iş birliği yapmış ve eşzamanlı olarak askeri ilişkilerde de bir ilerleme sağlanmıştır. Bununla birlikte, RF kendi nüfuz bölgesinin kontrolünün Batılıların eline

geçeceği kaygısıyla, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) doğuya doğru genişlemesine tepki göstermesi sebebiyle Azerbaycan jeopolitik bakımdan hâlâ RF ile ortak bir politika izlemeye mecbur kalmıştır ve bu durum Türkiye ile olan ilişkilerine de yansımıştır. Dahası bir taraftan 1990'lı yıllarda RF ile bölge devletleri arasında yaşanan siyasi gerilimler, diğer taraftan Güney Kafkasya'da Ermenistan ile Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ çatışmasının ortaya çıkması Türkiye'nin Hazar Havzası'na yönelik enerji politikalarını engellemiştir.

Bu makalede bölgedeki siyasi ilişkiler denklemi ile enerji politikaları arasındaki etkileşim, özellikle de Türkiye'nin Kafkasya'ya yönelik enerji politikaları ile Dağlık Karabağ Sorunu'na yönelik tutumu arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır. Zira Çin, Türkiye ve Azerbaycan'ın çıkarları RF'na alternatif olabilecek yeni bir ulaşım projesi üzerinde kesişmektedir. Fakat Ermenistan kendi sınırlarından geçecek olan bu projeye RF'nun etkisiyle karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda makale jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan büyük bir önem arz eden Güney Kafkasya bölgesine yönelik 1990'lardan 2020'lere kadar Türkiye'nin değişen politikalarının izini sürmeyi amaçlamaktadır. Bu makalede, I. ve II. Karabağ Savaşları arasında geçen sürede Türkiye'nin Karabağ Sorununa yönelik tutumunu etkileyen, 1) Türkiye'nin yeni enerji alternatifleri arayışı bağlamında, özellikle Azerbaycan ile artan enerji işbirliği; 2) yakın sınırında bulunan ülkede oluşabilecek tehdit unsurlarını ortadan kaldırmak; 3) Çin ve Orta Asya'ya kadar ulaşım imkânına sahip Güney Kafkasya coğrafyasında nüfuzunu artırma isteği olmak üzere, başlıca üç faktör olduğu iddia edilecektir ve bunlardan ilkinde odaklanılacaktır. Zira makalenin temel argümanı, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Azerbaycan ve özellikle de Dağlık Karabağ Sorunu'na fazla müdahil olmaması ya da olamamasına karşılık, II. Karabağ Savaşına aktif bir şekilde müdahale etmesinin liberal karşılıklı bağımlılık yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilecek olan büyük ölçüde enerji işbirliklerinin sürdürülmesi ve enerji güvenliğinin sağlanması ile ilişkili olduğudur. Türkiye'nin kendi enerji arz güvenliğini sağlayabilmesi için ise Hazar Havzası ve enerji kaynaklarıyla zengin olan Orta Asya Türk devletlerine çıkışını sağlayacak Güney Kafkasya'da belli bir oranda siyasi mevcudiyet göstermesi gerekmektedir. Bu sebeple, makalede Türkiye'nin özellikle Azerbaycan'dan doğal gaz ithalatının en yüksek orana ulaştığı 2020 yılında patlak veren II. Karabağ Savaşı'na müdahale ederek Karabağ Sorunu'nun çözüme kavuşturulmasında daha istekli hale geldiği iddia edilmiştir.

Bu doğrultuda, makalenin birinci ve ikinci bölümünde, I. Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin tutumuna etki eden faktörler ve savaş sonrasında değişen konjonktüre bağlı olarak Türkiye'nin değişen politikaları ele

alınacaktır. Üçüncü bölümde Türkiye'nin enerji alternatifleri arayışları, dördüncü bölümde ise RF-Gürcistan Savaşı ve Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ Sorunu gibi Türkiye'nin Kafkaslardaki enerji güvenliğini tehdit eden gelişmeler ele alınarak Türkiye'nin II. Karabağ Savaşına aktif müdahalesinin mevcut enerji işbirliklerinin sürdürülmesi ve enerji güvenliğinin sağlanması ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Makalenin son bölümde ise, Karabağ Savaşı'nın ardından Türkiye'nin hem bölgede elde ettiği avantajlar hem de Zengezur¹ koridorunun açılmasının Türkiye açısından önemi ele alınacaktır.

1. AZERBAYCAN-ERMENİSTAN I. KARABAĞ SAVAŞI VE SAVAŞTA TÜRKİYE'NİN TUTUMUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

1990'lı yıllarda Sovyet-sonrası coğrafyada yaşanan çatışmalar ve istikrarsızlık Türk Dış Politikası (TDP) açısından son derece önemli sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu çatışma bölgelerinin çok önemli bir kısmının Türkiye'ye komşu ya da yakın coğrafyalarda olması sebebiyle, Türkiye'nin güvenlik endişeleri önemli ölçüde artmıştır (Erol ve Emre, 2011: 31). Bu çatışmaların başında 1991 yılında Ermenistan'ın toprak iddiasıyla Karabağ bölgesine saldırmasıyla ortaya çıkan Azerbaycan-Ermenistan I. Karabağ Savaşı gelmektedir. Aslında Türkiye'nin Kars ve Gümrü Antlaşmaları'ndan doğan haklarını kullanarak Ermenilerin, 1991 yılında Nahçıvan bölgesine yaptıkları saldırıları askeri müdahale ile durdurmak yetkisi bulunmaktaydı. Bununla birlikte dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal, 1989 yılında Karabağ Sorunu'nu Sovyetler'in bir iç meselesi olarak değerlendirerek ve daha sonra Mayıs 1992 tarihinden itibaren, sorunun AGİT—bünyesinde çözülmesine yönelik girişimlerde bulunarak Azerbaycan'a askeri destek vermekten kaçınmıştır. Dahası Türkiye, Eylül 1992'de Ermenistan'a yüz bin ton buğday satarak ve Ermenistan'la 1992-1993 yılı kışı boyunca üç yüz milyon kilowatt-saat elektrik enerjisi satmaya ilişkin bir enerji anlaşması imzalayarak, o sırada Azerbaycan'ın bu ülkeye uyguladığı ambargoyu etkisizleştirmekle (Gökçe, 2011:1148) kalmayıp, Azerbaycan'ın yanında ve Ermenistan'ın karşısında olduğu şeklinde bir mesaj vermekten kaçınmıştır. Ekşi'ye göre Özal'ın 1989'daki sözkonusu değerlendirmesi Azerbaycan'la ilişkilerde ilk kırılma noktasıysa, 1992 Azerbaycan-Ermenistan çatışması sırasında Türkiye'nin Ermenistan'a buğday ve elektrik ihracatı yapması ise ikinci kırılma noktası olmuştur (2009: 103),

I. Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin hem askeri, hem de ekonomik olarak Azerbaycan'ın yanında olduğu mesajını vermekten kaçınmasına sebep olan iç ve dış olmak üzere, çeşitli faktör ve gelişmelerden bahsedilebilir. Gökçe, I. Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin Azerbaycan'a askeri destek sağlamamasının arkasında, yeni bir Kıbrıs sorunu yaratmama düşüncesinin olduğunu iddia eder (2011: 1148). Şüphesiz Türkiye'nin Azerbaycan'a askeri destek

---

¹ Nahçıvan ile Azerbaycan arasındaki 43 kilometrelik mesafe Zengezur koridoru olarak adlandırılmaktadır.

vermekten kaçınmasında, Batı'nın ve RF'nun tepkisini çekmek istememesi de bir rol oynamış olabilir. O dönemde Türkiye'nin iç dinamiklerine odaklanıldığında, durumu pek de parlak olmayan Türk ekonomisinin Türkiye'nin I. Karabağ Savaşı'ndaki siyasi tutumunda belirleyici olduğu söylenebilir. Zira Türkiye 1990'lı yılların başında altı Türki ülkeye 1,5 milyar dolarlık yardım vermiş, ayrıca 1993 yılında dört kıtadaki 32 ülkeye toplam 2,9 milyar Amerikan Doları hacminde ekonomik yardım yapmıştır. Türkiye, aynı dönemde üç kıtada çeşitli felaketlere uğrayan 28 ülkeye de çeşitli biçimlerde 213 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur. Böylelikle Türkiye'nin 1992'deki bütçe açığı 4,2 milyar Amerikan Doları, 93'te ise 9,2 milyar Amerikan Doları olarak gerçekleşirken, 1995-1996'da ödemesi gereken dış borç taksiti 8,7 milyar Amerikan Doları olup, iç borçları da çıkış gibi artmıştır. Kürt Sorunu da hem askeri hem de ekonomik olarak Türkiye'nin kaynaklarının yoğun kullanımını gerektirdiğinden, Türkiye'nin I. Karabağ Savaşının dışında kalma tercihinde belirleyici olmuştur (Oran, 1996: 361).

Dış dinamikler açısından; SSCB'nin çökmesi Batı Avrupa'nın Türkiye'ye güvenlik açısından gereksinmesinin azalmasına neden olmuştu. Ayrıca bölgedeki istikrarsızlık nedeniyle Avrasya gerilimlerinde Türkiye'nin ciddi bir katkı getiremeyeceği anlaşılmış ve bu ülkenin AT'nin güvenliğini sağlayabilir gerekçesiyle örgüte alınmasının gereksiz olduğu kabul edilmişti. Bununla beraber 1990 yıllarda Azerbaycan'ın bağımsızlık isteği üzerine Batı'ya yönelik bir politika izlemesi RF-Azerbaycan ilişkilerinde soğuk bir dönemin yaşanmasına neden olmuş, buna karşın RF siyasi ve askeri güç uygulayarak Azerbaycan'ın Batı'yla ilişkilerini engellemiştir. Üstelik SSCB çökmüş olsa da hâlâ Kafkasya'da jeopolitik olarak etkisini sürdürmüştür. ABD açısından bakıldığında, Ortadoğu'da petrol akışı güvenceye alınmıştı fakat Avrasya'da istikrarın sağlanması için ABD'nin RF'na ihtiyacı vardı ve Rus pazarını önemsemesi de RF'nu desteklemesine sebep oluyordu (Oran, 1996: 360).

Bu makale açısından asıl soru I. Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin askeri müdahaleyi göze almak istemeyişinin, o dönemde Türkiye açısından Azerbaycan ile aralarındaki enerji projelerinin henüz Türkiye'nin kaybetmeyi göze alamayacağı bir noktaya gelmemiş olması ile ne ölçüde ilişkilendirilebileceğidir.

2. I. KARABAĞ SAVAŞI SONRASI DÖNEM: DEĞİŞEN KONJONKTÜR VE 1980'LERİN SONUNDA TÜRKİYE'NİN DEĞİŞEN POLİTİKALARI

Soğuk Savaş sonrası Kafkasya ve Orta Asya'da yeni ülkelerin ortaya çıkması, TDP'na geniş bir hareket alanı sunmuştur ve Batı'nın da Türkiye'nin model ülke olarak öne çıkmasını desteklemesi Türkiye'nin elini daha da güçlendirmiştir (Erol ve Emre, 2011: 32). Dahası I. Karabağ Savaşı'nın bitmesi Türkiye'yi ekonomik ve siyasî açılardan olumsuz yönde etkileyen Kafkasya'daki istikrarsızlığa son vererek Türkiye'nin Kafkasya devletleriyle

ekonomik ilişkileri için de fırsatlar yaratmıştır (Tavkul, 2007: 52). 1980’li yılların sonunda yaşanan Körfez Savaşı ve petrol krizinin Türkiye açısından Kafkaslar ve Orta Asya gibi pazarların önem kazanmasına neden olması (Kocaman, 2015: 101) ise bu fırsatların kullanılması yönünde Türkiye’nin istekliliğini artırmıştır denilebilir.

Bu noktada Azerbaycan yönetiminin daha I. Karabağ Savaşı’ı devam ederken 1990’lı yılların başında enerji faktörünün dış politik hedefler doğrultusunda kullanması stratejisinin önemine de dikkat çekmek gerekir. Bu politika, RF’nun baskısını azaltmayı ve Batı’nın desteğini alarak sorunun çözümünü hedeflemiştir. Böylece enerji kaynakları Azerbaycan’ın Batı ile ilişkilerinde stratejik önemde bir faktör olarak rol oynamış, bu süreçte AB Azerbaycan’la ilişkilerini Bağımsız Devletler Birliği’ne Teknik Yardım (TACIS) programı çerçevesinde Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru (TRACECA), Avrupa’ya Petrol ve Doğal Gazın Nakledilmesi ile İlgili Devletlerarası Program (INOGATE), İnsani Yardım (ECHO) ve diğer programlar çerçevesinde yürütmüştür. Azerbaycan’ın yeni enerji stratejisinin olumlu sonuçlanmasında uluslararası sistemin temel güç merkezlerinden olan ABD ve AB ülkelerinin, doğal enerji kaynakları ile zengin olan Hazar Havzası’yla ciddi şekilde ilgilenmeye başlaması da önemli bir etkidir (Memmedli, 2017: 210-211).

1980’li yılların sonunda Türkiye’nin dış politikasında bazı önemli değişikliklerin ortaya çıkması, Türkiye’nin I. Karabağ Savaşı’nın ardından bölgeye uyguladığı dış politikasında da değişikliklere sebep olmuştur. Türkiye’nin dış politikasındaki önemli değişikliklerin başında Turgut Özal döneminde (1983-1993) geleneksel “ithal ikameci” ekonomi politikasının yerini “ihracat öncelikli” bir politikaya bırakması sayılabilir. Bu noktada I. Karabağ Savaşı sonrası dönemde Türkiye’nin bu “ihracata yönelik” stratejisinin Güney Kafkasya’da uygulamaya konulmasıyla, yukarıda bahsettiğimiz Azerbaycan’ın daha I. Karabağ Savaşı devam ederken kendi enerji kaynaklarını RF baskısını azaltacak ve Batı’nın desteğini alacak şekilde savaşın kendi lehinde sonuçlanmasına hizmet edecek biçimde stratejik amaçlı kullanması hamlesiyle uyum içinde olmasının Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin hızlı gelişimine de etki ettiğinin altı çizilmelidir. Başka bir değişiklik, bu dönemde Türkiye’nin siyasi ittifaklar açısından Batı merkezli olmaktan uzaklaşarak Türkiye’nin Batı ve Doğu arasında “köprü” rolüne vurgu yapan çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamasıdır. Bu değişiklik, Türkiye’nin Türk etnik kimliği konusunda da giderek, ideolojik bir yaklaşımdan uzaklaşması ve kültürel bir bakış açısı geliştirmeye çalışması ve böylece Kafkasya’da ve Orta Asya’da yeni bağımsızlık kazanan Türk kökenli devletler üzerinde “yumuşak güç” boyutunu ön plana çıkarması (Ataman, 2003:51) şeklindeki başka bir değişim ile birlikte ele alındığında, Türkiye’nin bölgede artan etkinliğini anlamamıza da yardım edecektir.

Türkiye’nin dış ticaret hacmini artırmak amacıyla Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) ve Ekonomik İşbirliği Örgütü (EİÖ) gibi birçok uluslararası örgütte aktif roller üstlenmesi de dikkat çekicidir. 2000’li

yılların başında Türkiye bir taraftan kendisi ile KEİB ve EİÖ ülkeleri arasındaki “ekonomik sınırları” kaldırmaya çalışmış, diğer taraftan da Ortadoğu ülkelerine, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne serbest ticaret antlaşmaları önerisinde bulunmuştur (Ataman, 2003: 52). Özellikle de Kafkasya, Türkiye sınırında yer alması nedeniyle, ihracata dayalı bir ekonomik ve ticari düzen kurulması adına aktif olunması gereken bir bölge olarak değerlendirilmiştir. Güney Kafkasya, Türkiye tarafından hem Hazar merkezli enerji kaynaklarına ulaşmada ve enerjinin Batılı pazarlara ulaştırılmasında, hem Gürcistan, Azerbaycan ve Rusya pazarına ulaşmada, hem de Orta Asya'ya ulaşmada ve ticaret yapmada ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bu ilişkiler ağının kurulması için bölgenin bir güvenlik tehdidi olmaktan çıkartılması TDP'nın hedefleri arasında olmuştur (Çelikpala, 2010: 98).

Türkiye'nin kendi enerji arz güvenliğini sağlayabilmesi için, Türkiye'nin Hazar Havzası ve enerji kaynaklarıyla zengin olan Orta Asya Türk devletlerine çıkışını sağlayacak Güney Kafkasya'ya belli bir oranda siyasi mevcudiyet göstermesi gerekmektedir. Bu sebeple, Türkiye I. Karabağ Savaşı sonrası dönemde, bir taraftan Azerbaycan ile siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirmeyi, diğer taraftan Karabağ Sorunu'nun çözüme kavuşturulmasını istemekteydi.

Diğer taraftan, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikaları da değişmiştir. Bu saldırıların ardından küresel terörizme karşı mücadele, dünya gündeminin baş sıralarına oturmuş ABD, hem terörle mücadelede hem de dünya siyasetindeki ve ticaretindeki konumunu korumasında Orta Asya ve Kafkasya'ya hakim olabilmesi ve bu bölgeye doğrudan müdahil olmasının önemini anlamıştır. ABD'nin Afganistan'a girmesi ve buradaki operasyonlarını sürdürmesi Hazar Denizi'nden geçmesini gerektirmiş ve bu da kendisine Kafkasya'ya da doğrudan müdahale etme imkânı tanımıştır. Dahası ABD 2000'li yılların başında Azerbaycan'la geliştirilen ilişkilere dayanarak, jeopolitik olarak RF'na yaklaşmak adına Hazar Denizi'ne askeri donanma getirmeyi bile hedeflemiştir (Kocaman, 2015: 98). Bununla beraber 1990'lı yılların başında AB'nin %40 oranında Rus gazına olan bağımlılığı ve bazı ülkelerin Ukrayna üzerinden gelen Rus gazına tamamen bağımlı olması sebebiyle, AB'ni RF bağımlılığından kurtarmaya çalışan ABD, RF'nun bölgede kendisine alternatifler oluşturulacak enerji projelerini engelleme girişimleri ve baskılarını zayıflatmaya da çalışmıştır (“Enerji Savaşları: ABD-Rusya”, 2019).

ABD'nin, RF'nun kendisine yönelik enerji alternatifleri oluşturulması girişimlerini engelleme yönündeki baskısını zayıflatmaya çalışması dolaylı olarak Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin de önünü açmış ve böylece Türkiye'nin Hazar enerji politikalarını etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Dahası Türkiye—bölgede etkili olabilmek için yetersiz olan imkânlarını Avrupa'dan aldığı destekle kapatmayı ve bu sayede Avrupa'yla birlikte oluşturulan plan ve programları başlangıç için yeterli seviyeye

getirmeyi amaçlamıştır. Bir yandan Avrupa'dan yardım alınırken; bir yandan da, RF'dan uzaklaşmadan bölgede iyi bir başlangıç yapılması planlanan bu işbirliğinde, Türkiye'nin en büyük gücü ve kazancı Hazar bölgesindeki petrol ve enerjinin Batılı ülkelere ulaşımında önem taşıması olmuştur. Süleyman Demirel ve Turgut Özal döneminden başlatılan bu dış politikayla birlikte Türkiye, ABD destekli enerji projeleri ile yeni çıkarlar elde etmiştir.

3. TÜRKİYE'NİN ENERJİ ALTERNATİFLERİ ARAYIŞI (1994-2012)

Bu bölümde I. Karabağ Savaşı sonrasında bölgede gelişmeye başlayan enerji projeleri ve artan enerji işbirliğinden bahsederek, bunun Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan odaklı bir bölgesel denge kurulmasına nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

20 Eylül 1994 yılında Batılı devletlerle Azerbaycan arasında ekonomik alanda imzalanan "Asrın Anlaşması"yla Türkiye'nin Hazar enerji diplomasisi de başlamıştır. 29 Ekim 1998 tarihinde Ankara'da biraraya gelen Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Gürcistan Devlet Başkanları ortak bir deklarasyon imzalayarak, Hazar Havzası'nda bulunan Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde üretilen ham petrolün, boru hattı ile Akdeniz'e taşınması, buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılmasını hedefleyen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) projesine siyasi destek verdiklerini açıklamışlardır. 27 Ekim 1998 tarihinde ise ABD Ticaret Geliştirme Ajansı (TGA) ile T.C. Hazine Müsteşarlığı arasında, "Bakü-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye'nin ilgilendiği Diğer Boru Hatları için Kısmi Danışmanlık Hizmet Anlaşması"na yönelik 823.000 ABD Doları tutarında Hibe Anlaşması imzalanmıştır (Zengin ve Esedov, 2009: 101). 12 Mart 2001'de Azerbaycan-Türkiye arasında aynı zamanda BOTAŞ-SOCAR arasında 6,6 milyar metreküp hacminde doğal gaz ithalatına dair bir anlaşma imzalanmıştır. "Şahdeniz 2" projesi adı verilen bu proje AB tarafından da desteklenmiştir. ("Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı", 2021). BTC projesinin inşası 2005 yılında tamamlanmıştır. Azerbaycan petrolünün yanı sıra Türkmen ve Kazak petrolleri de Türkiye'ye ihraç edilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin gün içinde BTC aracılığı ile 666 bin varil, bir yıl içinde ise 243 milyon varil petrol ithal etmesi, ayrıca 1. Faz Denizi'nin Azerbaycan kesimindeki Şah Deniz sahasından Türkiye'ye her yıl 6,6 milyar metreküp gaz satışı yapılması (Semercioglu, 2020: 124) Türkiye'ye 2008 boyunca 3,5 milyar dolar döviz kazandırmıştır (Yakupzade, 2010). Bu proje, Orta Asya devletlerine ulaşımında Kafkasya'yi ön plana çıkaran ilk enerji projesi olması açısından da önemlidir (Semercioglu, 2020: 124).

BTC projesinden hemen sonra ise 2007 yılında Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğal gaz projesinin Faz-II kısmı tamamlanarak devreye sokulmuştur. Enerji projeleri Türkiye'nin enerji piyasasında önemini arttırırken, Türkiye'yi AB için stratejik bir ülkeye çevirmiştir (Ercan, 2011: 8).

2005-2007 yıllarında gerçekleştirilen BTC ve BTE projelerinin ardından Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı projesi (TANAP) ve Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı projesi (TAP) de başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin ve uluslararası şirketlerin siyasi ve finans desteği ile ortaya çıkmıştır. TAP-TANAP projesinin gerçekleşmesinde rol alan Avrupa devletleri, enerji ihtiyaçlarını RF, Orta Doğu (Kuzey Afrika) ve Norveç ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinden sağlamaktaydı. Norveç ve İngiltere'deki ciddi üretim düşüklüğü, Avrupa'nın enerji ihtiyacının tam olarak karşılanamaması ile sonuçlanmıştı. Böylece RF ve Orta Doğu gazına bağımlılığı hızla artan AB, enerji güvenliğini sağlamak için çeşitli alternatif boru hattı projelerine önem vermeye başlamıştır. Özetlemek gerekirse 16 Haziran 2012'de Türkiye ve Azerbaycan arasında imzalanan TANAP projesi, Hazar'dan çıkarılan gazın Avrupa'ya naklinde önemli bir güzergah değişikliği sağlayarak Azerbaycan'ı Türkiye için önemli bir enerji partnerine dönüştürmüş ve Türkiye'yi de Azerbaycan gazının Avrupa'ya ihracatında önemli bir devlete çevirerek (Hasanoğlu, Memmedov ve Maharramov, 2020:526; Ercan, 2011: 8) Avrupa'nın enerji arz güvenliği konusunda Türkiye'nin stratejik önemini arttırmıştır. AB devletleri doğalgaz ithalatının %90'ını boru hatlarıyla yaptığı düşünüldüğünde Türkiye'nin de içinde bulunduğu boru hattı güzergâhı alternatiflerinin Avrupa için de kadar önem kazandığı daha iyi anlaşılır (Laçiner, Ekinci ve Kılıç, 2009: 3-4).

Tablo 1. TANAP şirketi ortaklık payları

Şirket	Ülke	Hissesi (%)
SOCAR	Azerbaycan	58
BOTAŞ	Türkiye	30
BP	İngiltere	12

Kaynak: Erdoğan, 2017: 16.

Türkiye'nin yaklaşık %30 oranında BOTAŞ ile ortak olduğu (Furuncu, 2018: 554) TANAP'ın Türkiye açısından önemine gelince, Türkiye toplam ithal ettiği doğal gazın bin metreküpünde ortalama 38-57 Dolar arasında bir indirim elde etmiştir. TANAP üzerinden Türkiye'ye yıllık yaklaşık 6 milyar metreküp doğal gaz ithal edilmektedir. Proje Türkiye'ye 2018 yılından itibaren toplamda yıllık 1,8-3,3 milyar Amerikan Doları ek indirim sağlarken, 2045 yılına kadar sağlanacak olan toplam indirimin ise 94,8 milyar Amerikan Doları olacağı beklenmektedir (Furuncu, 2018: 554, 556).

Şubat 2013'de ise Türkiye ile Azerbaycan arasında yeni bir enerji koridoru olan TAP'nin oluşturulmasıyla ilgili anlaşma imzalanmıştır. Bu proje, Azerbaycan doğal gazını, İtalya'ya ulaştırmakta Azerbaycan ve Türkiye'yi Avrupa devletleri için güvenilir bir stratejik enerji ortağına dönüştürmüştür (Hasanoğlu, Memmedov ve Maharramov, 2020:526). Azerbaycan 2020 yılı istatistiklerine göre TAP projesi ile Avrupa'ya 10 milyar metreküp doğal gaz ihraç etmektedir. Türkiye, Azerbaycan gazını Avrupa'ya taşıyan TANAP ve TAP projelerinden yılda yaklaşık 1,5 milyar dolarlık taşıma geliri de sağlamaktadır. AB Komisyonunun 2022 yılında duyurduğu

“RePowerEU” planıyla bağımlılığın azaltılması hedeflemektedir. Avrupa’nın bu alandaki en önemli alternatifi olarak TANAP uzantısı olan TAP öne çıkmaktadır (“Avrupa için en cazip seçenek”, 2022). Gün içinde Avrupa’ya 28 milyon metreküp doğal gaz ihraç eden bu projenin yıllık ihracat kapasitesinin iki katına çıkarılması ve yıllık 20 milyar metreküpe ulaştırılması hedeflenmektedir (“TAP ile Avrupa’ya ihraç olunan Azerbaycan gazı”, 2020).

Tablo 2. TAP Konsorsiyumu Hissedarları

Şirket	Ülke	Hissesi
Statoil	Norveç	42.5
Axpo	İsviçre	42.5
Eon	Almanya	15.0

Kaynak: Erdoğan, 2017: 18.

Özetle 2000’li yıllardan sonra, bölgede 1990’lı yıllara oranla oluşan istikrarın da etkisiyle Azerbaycan’la ikili ilişkiler geliştirilmiştir (Çelikpala, 2010: 98). Böylelikle doksanlı yılların zorlu güvenlik ortamı nedeniyle, Soğuk Savaş sonrası dönemin sunduğu yeni fırsatları kullanamayan Türkiye, 2000’li yılların daha istikrarlı ortamında bu fırsatları değerlendirebilmiştir. 2019 yılından itibaren Azerbaycan’dan gaz ithalatının artması nedeniyle, Türkiye’nin RF ve İran gazına bağımlılığı azalmış ve 2020 yılında Türkiye’nin Azerbaycan’dan doğal gaz ithalatı en yüksek orana ulaşmıştır. Bu değişimle 2005 yılından 2015 yılına kadar olan dönemde Türkiye’nin Rus gazına artan bağımlılığı, 2017 yılından itibaren düşüş göstermeye başlamıştır. Tablo 3’ün de gösterdiği gibi 2016 yılından itibaren Türkiye’nin RF’den gaz ithali düşmeye başlayarak 2020 yılında %33 oranıyla en düşük seviyeye ulaşırken, aynı tarihten itibaren Azerbaycan’dan gaz ithalatı da artmaya başlamıştır.

Tablo 3. Türkiye’nin Doğal Gaz ithalatında ilk sırada yer alan üç ülkeden, 2010-2020 yılları arasında Doğal Gaz ithalat miktarları (Milyon Sm³).

Ülke	Rusya		İran Savaşı'ndan II. Karabağ Savaşı'na		Azerbaycan Değişen Tutumu	
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
2010	17.576	46,21	7.765	20,41	4.521	11,89
2011	25.406	57,91	8.190	18,67	3.806	8,67
2012	26.491	57,69	8.215	17,89	3.354	7,3
2013	26.212	57,9	8.730	19,28	4.245	9,38
2014	26.975	54,76	8.932	18,13	6.074	12,33
2015	26.783	55,31	7.826	16,16	6.169	12,74
2016	24.540	52,94	7.705	16,62	6.480	13,98
2017	28.690	51,93	9.251	16,74	6.544	11,85
2018	23.642	47,02	7.863	15,64	7.527	14,97
2019	15.196	33,61	7.736	17,11	9.585	21,2
2020	16.166	33,59	5.321	11,06	11.548	24,00

Kaynak: "2020 Yılı Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu", EPDK | Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu:10, 2022

Bu bölümde bahsedilen enerji projelerinin Türkiye'nin enerji güvenliğinin sağlamasındaki önemi ve Türkiye ile AB arasında enerji işbirliği oluşturması dikkate alındığında Türkiye'nin II Karabağ Savaşı'na müdahil olmasında bu gelişmelerin önemi anlaşılmaktadır. Bir sonraki bölümde, Kafkasya'daki savaşların ve özellikle de II. Karabağ Savaşı'nın enerji işbirliğinin yarattığı karşılıklı bağımlılık arttıkça Türkiye'nin enerji güvenliğine daha büyük bir tehdit oluşturduğu ve dolayısıyla da Türkiye'yi bölgedeki gelişmelere karşı daha hassas ve müdahil olma noktasında da daha istekli hale getirdiği gösterilmeye çalışılacaktır.

4. TÜRKİYE'NİN KAFKASLAR'DAKİ ENERJİ GÜVENLİĞİNİ TEHDİT EDEN GELİŞMELER

4.1. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı

2008 yılında Gürcü yönetiminin bağımsızlığını ilan eden Güney Osetya bölgesine karşı başlattığı saldırıya karşı RF, Gürcistan topraklarına girerek askeri operasyon başlatmıştır. RF'nun bu tutumunda, bir Kafkasya devleti olan Gürcistan'ın Batı ile yakınlaşması ve NATO'ya katılma çabalarının RF'nun jeopolitik ve jeostratejik çıkarlarıyla çatışmasının yanı sıra, Batı'nın kendisine olan enerji bağımlılığından kurtulmasını sağlayacak alternatif enerji projelerini hayata geçirmesini engelleme isteğinin de etkili olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan RF'nun Gürcistan topraklarına girerek askeri operasyon başlatması, Azerbaycan'ın da Batı'ya yönelik politik tutumunu tetiklemiştir. Azerbaycan yönetimi RF'nun Dağlık Karabağ Sorunu nedeniyle Gürcistan'da

olduğu gibi RF'nun baskısına maruz kalmamak için Batı yanlısı politika yoluna girmiştir.

Buna karşın, dönemin Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili'nin (2008-2013) kendi ülkesindeki ayrılıkçı çatışmaları askeri güç kullanarak çözme isteğinin başarısız olması ve ortaya çıkan RF-Gürcistan savaşı, Avrupa'nın doğu sınırlarının siyasi olarak ne kadar istikrarsız olduğunu göstermiştir (Aksoy, 2021: 9).

Nitekim Karabağ Sorunu'ndaki baskın konumunu kullanan Rus yönetimi, Azerbaycan'ı Batı etki alanından uzak tutmaya yönelmiştir. Rus-Gürcü çatışması öncelikle RF'nun desteğini alan ayrılıkçı bölgelerin RF'nun askeri gücünden de yararlanabileceklerini göstermesi açısından bir uyarı olarak algılanması ve RF'nun askeri gücünü Ermenistan lehine Karabağ için de kullanabileceğinin sinyalini vermesi açısından önemlidir. İkinci olarak, saldırı karşısında NATO'nun ve de Batılı ülkelerin Gürcistan'a yardım edememesi veya etmemesi de Azerbaycan için bir diğer uyarı olmuştur. Son olarak bölgeye yönelik saldırının BTC boru hattının güvenliğini için risk oluşturması da üçüncü tehdit unsuru olmuştur. Bu tehdit algılaması Azerbaycan'ın Batılı ülkelerle yakınlaşma politikasında dönüm noktası olurken, 2009 yılında Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde "Bayrak Krizi"² sebebiyle yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda Azerbaycan, RF ile ilişkilerini yeniden onarmaya çalışmıştır (Beşikçi, 2016: 250).

2008 yılında RF'nun Gürcistan'a müdahale etmesinin bir sebebi de bu ülkenin Batı'ya olan ilgisini sınırlandırmak olduğu için, Türkiye bölgede siyasi mevcudiyeti gereği Azerbaycan'la ilişkilerini yeniden yapılandırmış ve bundan dolayı beş günlük Rus-Gürcü çatışması Türkiye'nin Kafkaslar politikasının bir dönüm noktası olmuştur. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasındaki en önemli bağ enerji alanındadır ve Gürcistan, bölgede Azerbaycan ve Türkiye arasındaki enerji güvenliği ve ulaşım konusunda iki ülkeyi birbirine bağlayan ülke konumundadır. Gürcistan aynı zamanda AB ülkelerinin enerji güvenliği açısından da çok önemlidir³. Dolayısıyla 2008 RF-Gürcistan savaşı, o tarihte yapılmı tamamlanmış BTC ve BTE boru hatlarının işleyişi açısından bir tehdit oluşturarak hem Türkiye, hem de AB üyelerinin enerji güvenliği açısından istenmeyen bir gelişme olmuştur.

Enerji projelerine tehdit yaratan diğer bir çatışma ise 4 Nisan 2016'da Karabağ'da Ermenistan-Azerbaycan arasında gerçekleşen "Nisan Savaşları" ya da "4 Günlük Savaş" olmuştur.

---

² 2009 yılında Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi sürecinde Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Türkiye-Ermenistan maçını birlikte seyretmek üzere Türkiye'ye ziyarete geldiği bir dönemde, Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasını protesto etmek isteyen bazı Türk izleyicilerin olduğu istihbaratı karşısında Azeri bayraklarının toplanması esnasında güvenlikten sorumlu kişilerden birinin talihsizce Azerbaycan bayraklarından birini çöpe atması, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde soğuk bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur.

³ Diğer taraftan 2008 ve 2020 yıllarında Gürcistan üzerinden iletilen boru hatları ve ulaşım projelerinin güvenliğinin sarsılabilirliğinin görülmesi ve AB'nin enerji projelerinin çeşitlendirilmesi politikasına uygun olarak Zengezur üzerinden yeni ulaşım projesinin yapılması planlanmaktadır ki, bu proje Gürcistan üzerinden ulaşım ve enerji projelerine bir alternatiftir.

4.1.1. Rusya-Gürcistan Savaşı Sonrası: Türkiye-Azerbaycan İlişkilerin Söylemden Stratejiye Yükselmesi

2008 yılında gerçekleşen Rus-Gürcü savaşından sonra Türkiye'nin Ermenistan'la normalleşme sürecine girmesi ve ardından Azerbaycan'la ilişkilerin stratejik boyutlara taşınması gibi ciddi değişimler Türk dış politikasına yansımıştır. Batı ülkeleri Ağustos 2008 tarihindeki Rus-Gürcü çatışmasından önce, doğuya açılmak için Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan koridorunu tek güvenli koridor olarak değerlendirmekteydi (Kasım, 2009: 192). Fakat savaşın patlak vermesiyle bu koridorunun güvenliği önemli derecede sarsılmış ve Batılı ülkeler ile Türkiye, Gürcistan'a alternatif olabilecek yeni bir güvenli ticaret koridoru arayışına girmiştir. Bu arayış sürecinde Türkiye-Ermenistan diplomatik ilişkilerinin kurulması sınırların açılabilmesinde zaruri kabul edilmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin Ermeni meselesi ve Dağlık Karabağ Sorunu gibi konularda Ermenistan'a baskısını azaltmasına sebep olarak Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleştirilmesi için uygun ortamı hazırlamıştır (Wakızaka, 2021: 36).

Diğer taraftan RF, Türkiye ve Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını engellemek maksadıyla, Ermeni delegasyonundan elde ettiği Türkiye ve Ermenistan arasında sınır kapılarının açılmasına dair bilgileri Azerbaycan yönetimine aktararak Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde gerginlik yaratmaya çalışmıştır (Oktay, 2012: 369). Ermenistan tarafında ise Anayasa Mahkemesi'nin bu protokolü reddetmesiyle protokol iptal edilmiştir. Böylece hem Türkiye'de hem de Ermenistan'da protokol rafa kaldırılmıştır. Sonuç olarak RF, Azerbaycan'da normalleşmeye karşı olumsuz bir strateji algısı yaratarak, Türkiye-Ermenistan sınırının açılmasını engellemeyi başarmıştır (Tarcan, 2018: 259). Böylece Batılı ülkeler ve Türkiye'nin yeni alternatif koridor arayışı hayata geçirilememiştir. Bununla birlikte, II. Karabağ Savaşı'nın ardından gündeme gelen Zengezur Koridoru projesi, bu alternatif arayışının hâlâ devam ettiği anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda Türkiye, Ermenistan'la normalleşme sürecinin Türkiye ve Azerbaycan siyasi ilişkilerinde estirdiği soğuk rüzgârların etkisiyle iki ülke arasındaki enerji güvenliği ve işbirliği çerçevesinde yürütülen ilişkileri etkilememesi için Azerbaycan'la ilişkilerini yeniden geliştirme yoluna girmiştir. Bunun işaretleri Türkiye'nin Karabağ politikasındaki değişimlerden de gözlenebilir. Davutoğlu'nun Türkiye'nin dış politika danışmanı olduğu dönemde, Karabağ Sorunu'nun genel Kafkaslar meselesinin önemli bir parçası olduğunu kabul etmekle birlikte, meselenin çözümünün ya da en azından "sağlıklı bir zemine" oturtulabilmesinin ancak süreklilik ve tutarlılık arz eden kapsamlı bir bölgesel strateji geliştirilmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu stratejinin geliştirilebilmesinin, çok yönlü bir Kafkaslar politikasının belirlenmesi ve yakın kara havzasının diğer bölgeleri arasında bağlantılar kurulmasıyla mümkün olabileceğini savunmuştur. Ayrıca, komşu ülkelerle olan bu engellerin aşılmasında birbirine paralel iki politikanın aynı anda uygulanmasının çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bu strateji uyarınca,

Türkiye bir yandan yakın kara havzasında bölgesel güvenlik ve işbirliği alanlarındaki çalışmalara öncülük ederken, diğer yandan ekonomik ve kültürel alanlarda karşılıklı bağımlılık ilişkisini güçlendirecek adımlar atmıştır (Davutoğlu'dan akt. Çelikpala, 2010: 105). Bu doğrultuda atılan somut adımlardan biri, 16 Ağustos 2010'da Cumhurbaşkanı Gül'ün Azerbaycan'a yaptığı ziyarette "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalanmasıdır. Bu anlaşmayla kurulmasına karar verilen "Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi" iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin daha da gelişmesinde rol oynamıştır. Bu antlaşma sonrasında Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ticaret hacmi, 2000 yılında 325 milyon dolardan 2018 yılında 1,85 milyar dolara yükselmiştir (Semerciöglu, 2020: 125).

Ermenistan RF odaklı, Gürcistan Batı odaklı politikalar izlerken, Azerbaycan'ın RF ve Batı arasında dengeli bir politika izlemesi sebebiyle RF'yla ilişkilerini ılımlı ve sağlıklı şekilde devam ettirmesi, Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasında Azerbaycan'la ilişkileri geliştirebilmesine yardımcı olmuştur. Başka bir ifadeyle, RF-Azerbaycan ilişkileri Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini dolaylı olarak etkileyen bir faktör olmuştur. Bu açıdan Baskın Oran'ın, Türkiye'nin Güney Kafkasya'da mevcudiyetini yorumlarken, Türk-Rus ilişkilerinin sağlıklı olmasının Türkiye'nin Kafkaslarla kalıcı ilişki kurmasının önünde en büyük engel olmasına, bu ülkelerdeki istikrarsızlığın RF'nun bölgeye gelip yerleşmesinde başlıca rol oynamasına ve bu durumun hiç de Türkiye lehine olmayacağına vurgu yapması önemlidir. Türkiye'nin Kafkaslar'daki çıkarı ise, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın belirli bir iktisadi güce ve özellikle de istikrara kavuşmasına bağlıdır (Oran, 1996:359). Sonraki dönemlerde Karabağ Sorunu etrafında yapılan Türk-Rus uzlaşısının da gösterdiği gibi RF-Azerbaycan ilişkilerinin ılımlı olması, Türkiye-RF ilişkilerini de etkilemektedir. Zira Türkiye'nin 1990'lı yıllarda bölgede etkili bir politika izleyememesinde RF-Azerbaycan ilişkilerinde Azerbaycan'ın dış politikada Batı yanlısı bir politika izlemesi sebebiyle yaşanan soğukluğun etkili olduğu söylenebilir. Azerbaycan-RF ilişkilerinin ılımlı bir seviyede seyretmesi, sonraki dönemlere R'nun Türkiye'yi dışlamadan işbirliği içinde olmasını hazırlayan bir faktör olmuştur.

4.2. Ermenistan ve Azerbaycan Dağlık Karabağ Sorunu

4.2.1. Azerbaycan Ve Ermenistan Arasında 2-5 Nisan 2016 Yılında Gerçekleşen "4 Günlük Savaş"

Boyutu ve sonuçları itibariyle öncekilerden çok farklı olan bu savaşta en yoğun çatışmalar 2 Nisan'da gerçekleşmiş ve sonucunda enerji boru hatlarının güvenliği ciddi derecede sarsılmıştır (Asker ve Özpınar, 2021: 87). Ermenistan bu saldırıyla sadece Azerbaycan'ın enerji güvenliğini değil, aynı zamanda Türkiye, Gürcistan ve hatta Avrupa'nın enerji-ulaşım güvenliğini de tehdit etmiştir. Karabağ'da Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının, Türkiye ve AB enerji güvenliğini tehlikeye atmasından dolayı, AB gelecekte de

Karabağ'da böyle bir durumun yaşanmasından endişe duymuştur. İster 2008 Gürcistan-Rus savaşı ister Azerbaycan-Ermenistan arasındaki savaşlar olsun, 2005'ten itibaren AB ve Türkiye'nin enerji politikaları açısından önemli bir bölge haline gelen Güney Kafkasya'nın güvenliğini tehdit ederek, hem Türkiye'nin enerjiye konusundaki çıkarları gereği Kafkaslar'da daha etkin rol alma konusundaki istekliliğini artırdığını hem de AB'nin bölgede daha etkin bir Türkiye'yi destekleme motivasyonunu artırdığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla enerji güvenliği, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin boyutlarını aşarak uluslararası bir nitelik kazanmış ve Türkiye açısından bölgede istikrarın sağlanması I. Karabağ Savaşı (1988-1994) döneminde olduğundan çok daha önemli hale gelmiştir (Salmanov, 2020: 52).

Azerbaycan-Ermenistan arasında Türkiye ve AB ülkelerinin enerji güvenliğini tehlike altına atan diğer bir çatışma 12 Temmuz 2020 yılında Tovuz'da gerçekleşmiştir.

4.2.2 Azerbaycan ve Ermenistan Temmuz 2020 Tovuz Çatışması

Nisan 2016'daki Dört Gün Savaşı'ndan sonra, Temmuz 2020 yılına kadar da her iki taraftan kayıpların yaşandığı ateşkes ihlalleri devam etmiştir. 12 Temmuz 2020 tarihinde Ermenistan, yeni topraklar işgal etmek ve orada bulunan enerji-ulaşım hatlarını kontrol altına almak ve Azerbaycan-Gürcistan sınırını ele geçirmek amacıyla Azerbaycan'ın Tovuz bölgesine saldırıya geçmiştir (Asker ve Özpınar, 2021: 87). Daha önce de Ermenistan tarafından defalarca bu bölgede Azerbaycan'ın sivil ve askeri yerleşim yerlerine saldırılar yapılırsa da, 12 Temmuz'da yapılan bu saldırı "4 Günlük Savaş"tan sonra bölgede yaşanan en büyük çatışma olarak kayıtlara geçmiştir. Burada Türkiye'nin enerji güvenliği açısından en önemli konu, çatışmaların Türkiye ve Azerbaycan'ın ortaklaşa gerçekleştirdiği BTC petrol boru hattının, Bakü-Tiflis-Kars demir yolunun ve TANAP'ın başlangıcı olan Güney Kafkasya doğal gaz boru hattının geçtiği bölgede yaşanmasıdır (Tuncel, 2020).

Bölgede Ermenistan ile Azerbaycan arasında bu gelişmelerin yaşandığı dönemde, RF'nun, Ermenistan iktidarının kendi ekseninden uzaklaşarak Batı'ya yönelmesine karşın Türkiye'nin bölgedeki etkinliğine ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Böylece RF, Ermenistan'ı siyasi olarak yalnız bırakarak, Ermenistan'ın eksenini tekrar kendisine döndürmeğe çalışmıştır. Bu çatışma, hem giderek Türkiye açısından daha önemli hale gelen Güney Kafkasya'daki enerji güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturduğundan, hem de Batı yanlısı bir Ermeni yönetimi karşısında RF'nun Türkiye'nin müdahalesinin önünü açan bir tutum benimsemesinden ötürü hem I. Karabağ Savaşı dönemi ile hem de 2016 yılına kıyasla, Türkiye'nin 2020 yılında gerçekleşen Tovuz çatışmasında Güney Kafkasya'da daha aktif tavır alma noktasında daha istekli olduğunu iddia ediyoruz. Bu sebeple 2020'de üst düzey Türk yetkililer, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin Azerbaycan ordusunun mevzilerine düzenlediği saldırıyı kınayan açıklamalarda bulunmuştur. Bu gelişmeler, Türkiye'nin II. Karabağ Savaşı'na müdahil olmasını da tetikleyen sebepler arasındadır (Paşa, 2021: 207).

12 Temmuz saldırılarının ardından Türkiye Ermenistan'ın bölgede istikrarsızlık yaratan ve boru hatları güvenliğini tehlikeye atan eğilimlerini sert bir şekilde kınamıştır (Tuncel, 2020). Ankara, 3 ay gibi kısa bir süre sonra ortaya çıkan II. Karabağ Savaşı'nda, 12 Temmuz 2020 olaylarındaki açıklamalarla tutarlı bir biçimde davranarak Azerbaycan'a askeri ve siyasi desteğini devam ettirmiştir.

4.2.3. Azerbaycan ve Ermenistan Arasında II. Karabağ Savaşı ve Savaşta Türkiye'nin Rolü

Temmuz 2020 olaylarının tetiklediği II. Karabağ Savaşı, 27 Eylül 2020 yılında başlamış ve 44 gün sürmüştür. Türkiye II. Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a destek vererek bu stratejik bölgenin tekrar Azerbaycan'ın eline geçmesine yardım etmiştir. Zira Türkiye açısından Karabağ Sorunu'nun çözümü BTC, BTE, TANAP ve TAP projeleri yürürlüğe girdikten sonra 1) Türkiye ile Azerbaycan arasında kesintisiz bir koridor açılmasını mümkün kılarak enerji güvenliğinin sağlanması açısından, 2) Türkiye'nin bölgeye yönelik genel politikaları yani Kafkasya, Orta Asya gibi bölgeler üzerinde jeopolitik olarak etkin olma hedefi açısından ve 3) Batıyla enerji işbirliğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi açısından çok ciddi bir önem kazanmıştır. Dahası Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan tarafından geri alınması, RF'nun yıllardır dondurduğu savaşın bitmesine doğru atılmış bir adım niteliğindedir. Bütün bu sebeplerden dolayı bu savaşta Türkiye Azerbaycan'a 1) diplomatik, 2) siyasi ve 3) uluslararası hukuk çerçevesinde askeri yardım kararlılığını sürdürerek etkili destek sağlamıştır.

Türkiye'nin II. Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a verdiği diplomatik destek bağlamında öncelikle Türkiye'nin bu savaşta bölgede etkili devletler olan RF ve İran'a siyasi açıklamalar yaparak, Azerbaycan'ın bölgede yalnız olmadığı vurgusunu yapması ve böylece bölge devletlerinin Azerbaycan'ı engelleme girişimlerine karşı çıkması ifade edilebilir. Ayrıca Türkiye, Azerbaycan'ı Ermenistan ve RF'na karşı savunarak Azerbaycan'ın Karabağ üzerindeki haklarının temin edilmesinde ve Zengezur koridoru meselesinde aktif diplomatik bir tutum sergilemiştir.

Türkiye'nin savaş boyunca Azerbaycan'a verdiği siyasi desteğe örnek olarak savaş devam ederken Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, MİT Başkanı Hakan Fidan ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Bakü'de, Azerbaycan yönetimi ile irtibatda kalarak, Türkiye'nin bölgedeki durumu yakından kontrol etmesi verilebilir ("Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı?", 2020).

Türkiye'nin bu savaşta Azerbaycan'a askeri desteğinde, 1991 yılından itibaren gelişen Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkilerinin ve Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan karşılıklı askeri antlaşmaların rolü büyüktür. Bu antlaşmalardan ilki 11 Ağustos 1992 tarihinde "Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması" olmuştur. Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkileri başlatan bu antlaşmanın ilk somut adımı olarak, 200 Azerbaycan askeri Türk ordusuna mensup emekli subaylardan askeri eğitim almıştır ("Türkiye Cumhuriyeti

Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”, 1993). Ardından 2010 yılında iki ülke arasında imzalanan “Stratejik İşbirliği Anlaşması” askeri vurgulara da sahip olmuş ve böylece Türkiye-Azerbaycan arasındaki askeri ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye 1991 yılından itibaren Azerbaycan’la kurduğu bu askeri ilişkiler sonucu, Azerbaycan ordusunun modern silahlarla donatılması, askeri eğitimi ve savaşın yönetilmesinde askeri tecrübesini paylaşmış ve böylece II. Karabağ Savaşı’nı fırsata çevirerek Karabağ’ın Ermeni işgalinden kurtarılmasının yanı sıra bölgedeki enerji hatlarının güvenliğini sağlamayı da hedeflemiştir. Ayrıca Türkiye, Ermenistan-Azerbaycan arasındaki propoganda savaşlarında da Azerbaycan’daki sivil yerleşim yerlerinin Ermenistan tarafından vurulmasını dünyaya duyurarak ve Ermeni askeri birliklerinin yenilgisini yansıtan videoların iç ve dış medyada yayınlanması sağlayarak Azerbaycan’ı desteklemiştir ki Türkiye’nin bu desteğinin Ermeni askeri birliklerinin savaş azminin kırılması üzerindeki etkisi dikkate değerdir.

Türkiye, savaş sonrasında da Dağlık Karabağ’ın statüsünün ne olacağı konusunda Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünden yana bir tavır sergilemiştir. Bölgenin nasıl yönetileceği RF, Azerbaycan ve Ermenistan arasında masada tartışılırken, Ankara, Azerbaycan’ın talep etmesi hâlinde hem diplomatik hem de askeri olarak Azerbaycan’a desteğini sürdüreceğini vurgulamıştır (“Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye’nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı?”, 2020).

4.2.4. II. Karabağ Savaşını Bitiren 10 Kasım 2020 Antlaşması ve Antlaşma’nın ve Karabağ’daki İstikrarın Türkiye açısından Anlam ve Önemi

Azerbaycan-Ermenistan arasında 27 Eylül 2020 yılında başlayan II. Karabağ Savaşı; RF, Azerbaycan, Ermenistan arasında 10 Kasım 2020’de ateşkes antlaşmasının imzalanması ile sona ermiştir. Ateşkes Antlaşmasına göre, öncelikle, Azerbaycan ve Ermenistan tarafı mevcut kontrol alanlarını korumakla beraber, Ermenistan Ağdam, Kelbecer ve Laçın bölgesindeki toprakların işgalini durdurup 20 Kasım 2020 tarihine kadar Azerbaycan’a teslim edecektir. Ermenistan belirtilen tarihte geri kalan ordusunu sözü geçen bu üç bölgeden çıkarmıştır. İkincisi, Ermenistan ordusunun geri dönmesiyle birlikte RF’nun barış güçleri Laçın koridoruna yerleşecektir. Üçüncüsü, Nahçıvan ve Azerbaycan arasında durdurulmuş iletişim hatları yeniden işlerlik kazanacaktır. Dördüncüsü, beş yıl içerisinde RF barış birlikleri bölgede kalacaktır. Beşincisi, sürenin bitmesinden sonra eğer ilgili devletler talep ederlerse RF yeniden beş yıl daha bu bölgede kalmaya devam edecektir (Çeliksoy, 2021:128). Antlaşma, Ermenistan’ın Kelbecer’i, Ağdam’ı, Laçın’i aşamalı olarak boşaltarak Azerbaycan’a teslim etmesinin yanı sıra, “Madrid İlkeleri”nde⁴ yer alan 7 bölgenin 5+2 şeklinde boşaltılmasının da

⁴ Bu ilkeler, Dağlık Karabağ’a güvenlik ve öz yönetim garantileri sağlayan geçici bir statü verilmesi; Ermenistan’ı Dağlık Karabağ’a bağlayan bir koridor belirlenmesi; Dağlık

gerçekleştirilmesini getirmektedir. Buna göre Azerbaycan, askeri yolla geri aldığı 4 bölgenin (Fuzuli, Cebrayıl, Kubatlı ve Şuşa) yanında çatışma olmadan da 3 bölgeyi (Laçın, Ağdam ve Kelbecer) işgalden kurtarmıştır (Suyundikov, 2021:141).

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-ile-azerbaycani-birbirine-baglayan-koridor-zengezur-585249.html>

İlaveten Nahçıvan ile Azerbaycan arasında, Ermenistan'dan geçmesi gereken bağlantı yolu olan Zengezur Koridoru'nun açılması da anlaşma maddeleri arasında yer almıştır (“Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı?”, 2020). Ateşkes anlaşması, 2005-2007 yıllarında işgal edilen bölgelerin geri verilmesi ve Dağlık Karabağ Sorunu'na çözüm getirilmesi amacıyla Azerbaycan ve Ermenistan arasında yapılan barış görüşmeleri sonucunda varılan “Madrid İlkeleri”ne benzemektedir. Ancak II. Karabağ Savaşı bittikten sonra bölgeye Rus barış birliklerinin gelmesi, “Madrid İlkeleri”nden farklılaşmaktadır. Yine yeni antlaşma ile “Madrid İlkeleri”nden farklı olarak Azerbaycan tarafı, Dağlık Karabağ'ın kendi kaderini belirleme hakkını ve Azerbaycan topraklarında “Dağlık Karabağ” gibi ayrılıkçı bir rejimin mevcudiyetini tanımamıştır. Bundan dolayı Azerbaycan, bölgeye Rus barış birliklerinin gelmesinden sonra anti-terör hareketi yapabilmış ve savaş sonrasında bölgede kalan küçük silahlı grupları bölgeden uzaklaştırmıştır.

Türkiye Anlaşma metninde resmen yer almamış olsa da RF'nun Ankara Büyükelçisi Aleksey Erkhov Türkiye'nin bölgedeki rolüne vurgu yapmış ve Türkiye'nin varılan ateşkes anlaşmasında kalıcı ve geniş kapsamlı çözüm için gerekli şartları sağlayacağı, Azerbaycan ve Ermenistan halklarının çıkarlarını koruyacak adil bir çözüm getirildiğini söylemiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev de, 5. Madde'de belirtilen “barış gücü merkezinde” Türkiye'nin de RF'yla birlikte yer alacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine

---

Karabağ'ın nihai statüsünün gelecekte yasal olarak bağlayıcı bir irade bildiriyle belirlenmesi; Tüm yerlerinden edilmiş kişilerin ve mültecilerin eskiden yaşadıkları yerlere dönme hakkı; Barış gücü operasyonunu da içeren uluslararası güvenlik garantilerinin verilmesi şeklindedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 11 Kasım 2020 yılında Azerbaycan'ın işgalden kurtarılan toprakları üzerinde kurulacak olan, ateşkesin ihlâlini önlemeye yönelik tüm tedbirlerin alınacağı ve Türkiye'nin ateşkesin kontrolü ve denetimi için oluşturacağı Ortak Türk-Rus Merkezi ile ilgili mutabakat zaptının imzalandığını açıklamıştır. (“Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı?”, 2020).

Savaş sonrası dönemde İngiliz basınında Azerbaycan ve Ermenistan savaşındaki en büyük kazananın Türkiye olduğu, kazançların da çoğunlukla jeopolitik ve jeoekonomik olduğuna dair bilgiler yer almış ayrıca, Türkiye'nin bölgede büyük bir farklılık oluşturması sebebiyle bunun siyasi karşılığının da olacağı vurgulanmıştır (Levent ve Özdemir, 2021:95). Doğuya açılmayı mümkün kılacak Zengezur Koridoru'nun işgalden kurtarılan topraklardan geçmesi ise Karabağ'ı ulaşımda en az Zengezur Koridoru kadar önemli kılmaktadır.

Bu bağlamda, Asya'dan Avrupa'ya uzanan ekonomik kalkınmayı hedefleyen “Bir Kuşak Bir Yol” Projesi (BKBY), işgalden kurtulan Fuzuli, Cebrayıl ve Zengilan bölgelerinden, Zengezur-Derelyez ve Nahçıvan'dan geçerek Türkiye'ye ulaşması planlanmaktadır. İpek Yolu'na ilave olarak, Karabağ'da ticari amaçlı yolların yapımının planlanması da gündeme gelecek ve Türkiye için yeni imkânlar yaratacaktır. Bunlardan biri yeni Şuşa yolunun inşasıdır ki; bu yola yeni inşa edilecek Bakü-Nahçıvan yolu da eklenmiştir. Bu yol, Türkiye ve Azerbaycan'ı birleştirecek en kısa kara yolu olacaktır. Bununla birlikte, bölgede demiryolları da inşa edilmektedir. Aynı yol inşalarının, Orta Asya devletleri lojistiğine de önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan demiryolu inşaatı, Çin ve Orta Asya devletlerinden gelen yüklerin, Karabağ ve Zengezur bölgeleri üzerinden Türkiye'ye iletilmesine de olanak sağlayacaktır. Kısacası II. Karabağ Savaşı sonrasında işgalden kurtarılan bölgelerin istikrarı Türkiye'nin mevcut enerji işbirliklerini sürdürmesi ve ulaşım networkünün çeşitlenme olasılığını mümkün kılarak yeni işbirliklerinin önünü açması sebebiyle Türkiye açısından son derece önemlidir.

Bu bağlamda Karabağ'daki istikrarın, Türkiye-Azerbaycan işbirliğinin geliştirilmesi açısından önemine de dikkat çekilmelidir. Türk şirketleri 2020 yılı itibariyle Karabağ'da 3,8 milyar Amerikan Doları hacminde projeler gerçekleştirmektedir. Azerbaycan'ın Karabağ için Türk şirketlerine sunduğu 19 yatırım projesinden 14'ü için öngörülen yatırımlar 3,8 milyar Amerikan Doları hacminindedir (“Azerbaycan: Türk şirketleri, Dağlık Karabağ için 3,8 milyar dolarlık projeler önerdi”, 2021). Türk firmaları Ermenistan'ın kontrol ettiği bölgenin dışından zorlu bir coğrafyadan geçen güzergâhta Ermenistan'ın yerleştiği mayınlardan temizlenen bölgede yol inşa etmektedirler (“Şuşa'daki zorlu projeleri Türk şirketleri Cengiz İnşaat ve Kolin İnşaat üstlendi”, 2021). Bu projelerin stratejik önemi ise Zengezur Koridoru ile birleşecek olmasıdır. Dahası ikliminin gıda ürünlerinin üretimine uygun olması nedeniyle Kafkasya'nın gıda maddelerinin önemli bir kısmını

karşılama kapasitesine sahip olan Karabağ bölgesi tahıl üretimi için de geniş kapasiteye sahiptir.

Bölgenin üretim kapasitesi göz önüne alınarak ülkeye ortalama yıllık 1,3-1,5 milyon ton buğday üretimi şansı tanıyacağı ve gelecekte tahıl ithalatını azaltacağı beklenmektedir. Karabağ bölgesi için hazırlanacak olan sosyo-ekonomik projelerin, mineraller ve hammadde potansiyeli dahil olmak üzere su temini potansiyeli, elektrik rezervleri, endüstriyel rekreasyon fırsatları, bölgenin mevcut potansiyelinin ayrıntılı bir analizini içereceği düşünülebilir. Bu alanlarda geleneksel olanların yanı sıra birçok yeni üretim ve hizmet sektörü geliştirilerek petrol dışı sektörde ihracat hacmi değerlendirilmesi ve canlandırılması beklenmektedir. Bu açıdan Karabağ'la ilgili tüm gelişim senaryolarında Türkiye de büyük paya sahiptir ("Azerbaycan'ın işgalden kurtarılmış toprakları ile diğer bölgeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için beklentiler", 2021).

Bölgede tahıl üretimi için Tekirdağ'da faaliyet gösteren bir tohum firması, Türkiye ile Azerbaycan arasında BTK demiryolu hattında yük taşımacılığında eklenen yeni güzergahta, Turkuaz Ekspresi ile Türkiye'nin Karabağ'da modern teknolojilerle tarım faaliyetlerinin gerçekleştirileceği tarım parkına 600 ton buğday, 300 ton arpa, 50 ton yulaf ile 50 ton yem bezelyesi tohumu olmakla toplamda 1000 ton tohum göndermiştir (Trakya'nın yerli tohumları Azerbaycan'da, işgalden kurtarılan bölgelerde filizlenecek, 2021).

Sonuç olarak Türkiye'nin II. Karabağ Savaşı'nın ardından stratejik bir kazanç elde etmesi, dış politika öncelikleriyle de açıklanabilir. Bölgenin önemini vurgulayan Davutoğlu, Balkanlar ve Orta Doğu'yla birlikte Kafkasya'yı Türkiye'nin "yakın kara havzasında" yer alan bölgelerden biri olarak nitelendirmiştir (aktaran Çelikpala, 2010: 104). Bu sebeple Kuzey Kafkasya'dan İran Körfezine uzanan bu bölgede Türkiye için bir Batı Asya politikası geliştirilmesi zaruri kabul edilmiştir. Nitekim Batı Asya politikası Türkiye'nin Orta Asya ile ilişkilerini de sıhhatli bir tarzda düzenleyebilmesinin temel şartıdır. Çünkü Türkiye'nin bu bağlantılar arasındaki ilişkiler üzerinde etkili olması, iç ve dış güvenlik parametreleri arasındaki ilişkiler üzerinde farkındalığını arttırmaya ve ekonomik güç alanı oluşturacak kaynakların verimli bir tarzda kullanılmasına fırsat yaratmaktadır. Bu sebepten Kafkaslar, sadece Türkiye'nin yakın çevresi açısından değil, Balkanlar-Orta Doğu-Orta Asya ekseninin bir parçası olmasından dolayı da genel politikaları açısından önemlidir. Kafkaslarda Azerbaycan, Balkanlarda ise Arnavutluk'un istikrarlı ve güçlü bir bölgesel konum kazanması, Türkiye'nin her iki bölgedeki ağırlığını artırabilmesinin, yakın deniz havzası içinde olmakla birlikte sınır-ötesi etkinlik alanları içinde kalan Adriyatik ve Hazar'a yönelik politikalar geliştirebilmesinin temel şartıdır. Bu sebepten Türkiye'nin Kafkaslara bakışında Azerbaycan, merkezi bir konumdadır (Çelikpala, 2010: 104).

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemden farklı olarak, II. Karabağ Savaşı'ndan itibaren artık Güney Kafkasya'nın jeopolitik ortamının belirleyici

aktörlerinden birisine dönüşmüştür. Bu durumda Türkiye, geç de olsa Güney Kafkasya politikasında 1990'lı yıllarda elde edemediği veya kaybettiği stratejiyi yeniden kazanabilmiştir. Burada Türkiye'nin Karabağ Sorunu'ndaki tutumu bölgenin kurtarılması ve istikrarın sağlanmasından yana olurken, çok yönlü bir Kafkaslar politikası uygulanırken yakın kara havzasının diğer bölgeleri arasında bağlantıların kurulmasında Zengezur Koridoru öne çıkmaktadır. Türkiye'nin bölgede önem verdiği iki birbiriyle ilişkili bölgesel jeostratejik öncelikten biri Karabağ olurken, diğeri Zengezur bölgesi ve bu bölge üzerinde açılan Zengezur Koridoru'dur.

5. ZENGEZUR KORİDORU'NUN TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ

Zengezur'un Ermenistan'a verilmesi, 30 Kasım 1920'de RF Komünist Partisi'nin (RKP) kabul ettiği bir kararla gerçekleşmiştir. Bu kararla Zengezur; Batı ve Doğu Zengezur olarak tanımlanmış ve bir kısmı Ermenistan, bir kısmı da Azerbaycan SSC'nin yönetiminde kalmıştır (Nerimanoğlu, 2019: 177). Zengezur'un Ermenistan'a bırakılması, özellikle Türkiye'nin doğuya açılımını sınırladığı için, RF'nun küçük bir toprak parçasını kullanarak attığı büyük bir stratejik adım olmuştur (Kızıl, 2016: 5). Kısaca Osmanlı Devleti'nin son döneminden bu yana Zengezur stratejik bir bölge olmuştur.

Kaynak: <https://www.cnnturk.com/yasam/zengezur-koridoru-nerede-neden-onemli-zengezur-koridoru-haritadaki-yeri>

10 Kasım 2020'de imzalanan bildiriye, I. Karabağ Savaşı'nda Nahçıvan'la zorla durdurulan iletişim ve ulaşım bağlarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin madde de yer almıştır (Seyidov ve Akıncı, 2021: 399). Bu ise sadece Nahçıvan'ın Azerbaycan'ın diğer bölgeleri ile bağlantısının sağlanması açısından değil, aynı zamanda Türkiye'nin de bölgedeki ekonomik gelişmelerde daha etkin rol alması açısından büyük önem taşımaktadır. Zengezur Koridorunun açılmasıyla birlikte inşa edilecek demir yolunun Bakü, Tiflis, Kars güzergâhını takip eden hattan daha kısa olması bekleniyor (Türkiye ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayan koridor: Zengezur

2021, 15 Haziran). Koridor Macaristan'dan Çin'e kadar uzanan bir coğrafyada 1,1 trilyon doları aşan nominal GSYİH ile Türkçe konuşan ülkeleri birleştirecek stratejik ve ekonomik bir koridor niteliğindedir ("Zengezur Koridoru bölge için büyük stratejik öneme sahip", 2021).

Diğer taraftan, Çin 2013 yılında ilk adımları atılan BKBY girişimi ile tarihi ipek yolunu yeniden canlandırmayı hedeflemektedir. Bu projeye dair bazı altyapı çalışmaları Türkiye'den geçmektedir. Bunlar; Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Marmaray, Çanakkale 1915 köprüsü ve otoyoludur. BTK demiryolu da Bir Kuşak projesinde önemli bir altyapı ayağıdır. Son olarak Zengezur Koridoru'nun bu altyapılara eklenmesiyle birlikte proje tamamlanmaktadır (Altun vd, 2021: 90). Sonuç olarak BKBY, Çin dış politikasının en önemli önceliklerinden birisi olmakla birlikte, temel misyonunun Çin'den Avrupa'ya kadar projede yer alacak üye ülkeler arasında engelsiz ticaret ortamını yaratmak olması sebebiyle Zengezur Koridorunun önemini daha da arttırmaktadır (Okur, 2017: 51).

Ayrıca BKBY Projesi, Türkiye'ye, Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİO) ve Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) gibi projelerde öncelikle gözlemci üye ve ardından tam üyelik konularında adım atmasına fırsat tanınması açısından da önemlidir. Dahası Proje'nin Türkiye'nin hem Asya ve Avrasya ülkeleri ile ticaretini artırması, hem de jeostratejik ve ekonomik konumunu güçlendirmesi beklenebilir. Bu yönüyle Proje Türkiye'nin bölgesel işbirliği potansiyelini de arttırmaktadır (Altun vd. 2021: 93). Proje'nin Hazar'dan Avrupa'ya uzanan petrol ve doğal gaz boru hattı sisteminin işleyişini kolaylaştırması da başka bir artıstır. Bu bağlamda BKBY Projesi, Zengezur koridorunu ABD, AB, RF ve Çin'in enerji tedarik operasyonları için kilit hale getirmektedir.

Bu çerçevede Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik jeoekonomik hedeflerin Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle ile mevcut ilişkilerine alternatif olarak değil, çok yönlü dış politikanın gereği olarak tasarlandığı ve bölge ülkeleriyle ekonomik işbirliğini stratejik düzeye taşındığını görmekteyiz (Budak, 2013: 138). Bu bağlamda Türkiye, Dağlık Karabağ Savaşı'nı takiben Azerbaycan zaferini dış politikada bir kazanım olarak değerlendirmektedir (Patan ve Tüfekçi, 2020: 32). Bu kazanımın en önemli boyutu ise ulaşım konusunda elde edilecek yeni fırsatlardır. Zira hızlı bir küreselleşme sürecinde bulunan dünyamızda arz kaynağı ülkelerle talep merkezlerinin çeşitli taşıma yollarıyla ve en önemlisi boru hatlarıyla birbirine bağlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Çünkü boru hattı taşımacılığı gerek kara gerekse de deniz taşımacılığına göre yatırım maliyeti daha yüksek olmasına rağmen, diğer taşıma şekillerinden daha emniyetli, daha ekonomik ve daha süratli olması sebebiyle yapılan yatırımı kısa sürede geri ödemektedir (Zengin ve Esedov, 2009: 98). Bu sebeple Batılı ülkelerin de desteklediği yeni ulaşım koridoru programında Türkiye de aktif rol almaktadır.

Bu bağlamda Batılı ülkeler de Türkiye gibi doğuya açılmak için Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan koridorunu tek güvenli koridor olarak değerlendirmektedirler. Fakat 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü Savaşı, Batılı ülkeler ve Asya'yı birbirine bağlayan Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan

koridorunun güvenliğini önemli derecede sarsarak, Batılı ülkelerin ve Türkiye'nin, Gürcistan'a alternatif olabilecek yeni bir güvenli ticaret koridoru arayışına girmelerine sebep olmuştur (Wakızaka, 2021: 36; Kasım, 2009: 192). Bu kapsamda 2009 yılında Türkiye-Ermenistan normalleşmesinin ardından sınırların açılması öngörülse de gerçekleştirilememiştir. Fakat AB'nin gerçekleştirmeğe çalıştığı ulaşım ve enerji projelerinin çeşitlendirilmesi politikası II. Karabağ Savaşı'nın ardından Türkiye-Azerbaycan tarafından ileri sürülen Zengezur Koridoru projesiyle devam ettirilmeye çalışılıyor denilebilir. Lakin Batı ve RF arasındaki gerginlik yükseldikçe, RF da Zengezur Koridoru projesini ertelemeye çalışmıştır. Ermenistan hükümeti, 2021 yılının Temmuz ayında gerçekleşen RF, Azerbaycan ve Ermenistan'ın başbakan yardımcılarında oluşan komisyonda Zengezur Koridoru'nun açılmasının görüşülmediğini vurgulamış, ayrıca Azerbaycan hükümetinin konu ile ilgili açıklamalarını inkâr etmiştir (Baku, Yerevan, Moscow not discussing opening of Zangezur corridor, Armenian PM insists, 2021). RF Dışişleri Bakanlığı Enformasyon ve Basın Bölümü Müdür Yardımcısı olan Aleksey Zaytsev ise Zengezur Koridoru projesinden bahsederken, Ermenistan ile Azerbaycan arasında karşılıklı olarak kabul edilebilir anlaşmalara varılması gerektiğini vurgulamıştır (“Russian MFA: Moscow continues to work on the release of Armenian POWs, 2021”). Böylece RF, başlangıçta Zengezur Koridoru'nun açılmasını desteklerken daha sonra siyasal ortam değiştikçe koridorun ve Türkiye-Ermenistan sınırının açılması konusunda isteksiz davranmaya başlamış, projenin başlatılması için hem Azerbaycan hem de Ermenistan'ın razı olması gerektiğini öne sürerek projeyi ertelemeye çalışmıştır (Wakızaka, 2021: 44). Fakat hala bu çerçevede tartışmalar sürmektedir. Zira yeni dönemde yaşanan RF-Ukrayna savaşı nedeniyle Batılı ülkelerin ambargolarına maruz kalan RF artık Ukrayna üzerinden ulaşımın imkânsızlığı sebebiyle Güney Kafkasya'da yapılacak alternatif bir ulaşım projesine mecbur kalabilir. Türkiye ise bu durumu bir fırsat olarak değerlendirerek II. Karabağ Savaşı sonrasında anlaşma metninde vaad edilen ancak ertelenen Zengezur Projesinin gerçekleştirilmesi için somut adımlar atabilir.

Sonuç olarak bölgenin önemini yorumlarken denilebilir ki; SSCB'nin yerine kurulan RF, bölgede jeopolitik olarak etkili bir devlet olmaya devam etmektedir. RF eski SSCB devletlerinin Batı'ya ve Türkiye'ye yönelik politika izlemelerine olumlu yaklaşmamış ve siyasi olarak bu bölgedeki devletleri baskı altında tutmaya çalışmıştır. Bu bölge, Türkiye ve Azerbaycan için kapalı kalmıştır. Fakat II. Karabağ Savaşı'nın ardından bölgede istikrarlı bir ortam oluşmasının Türkiye açısından yeni işbirliklerinin önünü açtığı söylenebilir. Şüphesiz Zengezur Koridorunun da açılmasıyla, Türkiye'nin Güney Kafkasya devletleri ile iş birliğini genişletmesinin önü daha da açılacaktır. Bu noktada Türkiye'nin, “Kafkas İttifakı” çerçevesinde Güney Kafkasya'da etnik, ırksal sorunların ve uluslararası çatışmaların çözülmesi doğrultusunda daha aktif bir dış politika sergileyeceği yorumu yapılabilir.

Türkiye'nin Ermenistan ile sınırlarını açacağına dair medyaya yansıyan bilgiler bu bağlamda değerlendirilebilir.

Sonuç

Türkiye-Azerbaycan sınırındaki Zengezur bölgesinin Ermenistan'a bırakılmasıyla Nahçıvan'ın dışa açılımının engellenmiş olması ve Karabağ'ın işgal altında olması nedeniyle, 2020 yılına kadar Türkiye ile Hazar Havzası devletleri arasında doğrudan bir sınır bağlantısı olamamıştır. Dahası Dağlık Karabağ Sorunu'nun sürmesi, Güney Kafkasya'daki işbirliği imkânlarını büyük oranda engellemekteydi ve Ermenistan'ın da, Türkiye ve Azerbaycan ile ticari ve diplomatik bağlarını geliştirememesine neden olmaktaydı. Bu bağlamda makalede, 2020 yılında Türkiye'nin II. Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a siyasi ve hukuki çerçevede askeri destek vermesine gerekçe oluşturan en önemli sebeplerin büyük oranda Türkiye'nin bölge ve Azerbaycan ile artan ekonomik işbirliği bağlamında değerlendirilebileceği gösterilmeye çalışıldı. Bu sebeplerden en önemlileri 1) Türkiye'nin ve AB'nin, Orta Asya ve Çin ile ekonomik ilişkilerinde İpek Yolu, Lapis-Lazuli ve TRACECA projelerinde Azerbaycan'ın merkezi konumda olması, 2) Azerbaycan'ın 1990'lı yıllardan farklı olarak günümüzde BTC, BTE, TAP ve TANAP, gibi enerji projeleriyle Türkiye'nin ve AB'nin enerji arz güvenliğini sağlaması ve 3) bu ekonomik bağlantıların sürdürülebilmesi için Türkiye'nin Azerbaycan ile siyasi ilişkilerinin devam ettirilmesi gerekliliği olarak sıralandı.

Diğer taraftan 27 Eylül 2020 yılında gerçekleşen II. Karabağ Savaşı'nın ardından Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen çeşitli faktörlerden de bahsedilebilir. Olumsuz faktörler arasında 10 Kasım 2020 Anlaşma metninde Türkiye'nin çözümün tarafı olduğuna dair hiçbir ibare yer almaması ve Laçın Koridoru'nun denetimi konusunda Rus varlığının süresi ve yetkisi bakımından belirsizlik olması sayılabilir. Buna karşılık olumlu faktörler arasında Türkiye'nin çözümün tarafı olduğuna dair hiçbir ibare yer alması da 10 Kasım 2020 bildirisinin 5. Madde'sinde Türkiye'nin "barış gücü merkezinde" RF'yla birlikte yer alacağına belirtilmesi ve içinde Fransa ve ABD'nin de olduğu Minsk Grubu'nun devre dışı bırakılmış olmasının bölgenin kaderinin Türkiye ve RF arasında sürdürülecek müzakereler neticesinde şekilleneceğine dair işaretler vermesi gelmektedir.

II. Karabağ Savaşı'nın sonunda gündeme gelen Zengezur Koridoru'nun ulaşım alternatifi oluşturacak bir proje olarak öne çıkması da dikkat çekicidir. Zengezur Koridoru Projesi Türkiye açısından her şeyden önce Çin, Orta Asya devletleri, AB devletleri ve Türkiye'yi birleştirebilecek bir proje anlamına gelmektedir. Zengezur Koridoru'nun Türkiye açısından önemi, Türkiye'nin sadece Orta Asya devletleri ile kesintisiz irtibat kurabilmesini değil aynı zamanda bu devletlere daha hızlı ve daha güvenli ulaşım sağlayabilmesini ve dolayısıyla enerji de dâhil olmak üzere ticari maliyetlerin düşürülmesini mümkün kılacak olmasıdır. Ayrıca Zengezur Koridoru'nun açılması kararı,

Türkiye'nin Azerbaycan, Çin ve Orta Asya devletleri ile irtibatında RF'na alternatif olması ve böylece Türkiye'nin bölgede siyasi etkinliğini artırması anlamına da gelmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin Dağlık Karabağ Sorununun çözülmesine destek sağlaması ve Zengezur koridorunun açılması konusu, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini artırmakla beraber elbette bunun sürdürülebilirliği Türkiye-RF uzlaşısının devam ettirilmesi ve RF-Azerbaycan ilişkilerindeki ılımlı havanın sürdürülmesine de bağlı olacaktır. Fakat koridorun açılmasını engelleyen en önemli faktör RF'nun Ermenistan'ın bu koridor vasıtasıyla Türkiye'ye açılacak olmasına olumlu yaklaşmamasıdır. Zira Ermenistan'ın Türkiye sınıрыyla Batı'ya açılması, RF açısından Ermenistan'ın tampon devlet olarak kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca RF bu koridorun açılmasını, kendi topraklarından geçerek Çin ve AB devletlerini birleştiren yol projelerine alternatif oluşturması sebebiyle de pek istememektedir. Dolayısıyla zamanla, Türkiye ve RF'nun bölgedeki çıkarlarında yaşanabilecek çatışmalar Zengezur Koridorunun açılmasını geri plana atabilir. Fakat bu koridor, AB'nin enerji güvenliğini sağladığı için, AB devletleri de Türkiye'nin bölgede siyasi mevcudiyetini desteklemektedir. AB, RF ve Türkiye arasında yapılan üçlü uzlaşının sonucunda proje gerçekleştirilebilir. Bu yönüyle Koridorun açılması meselesi sadece Azerbaycan ve Ermenistan'a bağlı kalmamaktadır. Böylece bölgenin enerji güvenliği, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini aşan uluslararası bir nitelik de taşımaktadır.

Yazar Katkısı: Vüsal Halilzade %50, Hayriye Asena Demirel %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Vüsal Halilzade %50, Hayriye Asena Demirel %50

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflicts of interest.

Kaynakça

Akbaş, F. ve Ürün, E. (2016). Enerji güvenliği: Bölgesel enerji merkezi Türkiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, özel sayı, ss. 103-113.

Aksoy, M. (2021). Rusya'nın Bölgesel Güç Perspektifleri Bağlamındaki Faaliyetleri. (ed) Kökberk Durmaz, Küreselden Yerele 21. Yüzyılda Siyaset. İksad yayınevi.

- Altun, N., İpek, K. ve Özbaysal, T. (2021). Adım Adım Yeni Dünya Düzeni: Çin BKBY Projesi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8(26), ss.81-93.
- Aras, O. N., Suleymanov, E. ve Hasonov, F. (2013). Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nden Ekonomik ve Stratejik Beklentiler. *Munich Personal Repec Archive*, ss. 991-998.
- Asker, A. (2021). Güney Kafkasya'nın Güvenliği ve II. Karabağ Savaşı'nın Düşündürdükleri, Rumeli Üniversitesi, 25-26 Mart 2021 İstanbul Rumeli Üniversitesi Uluslararası Güvenlik Sempozyumu, Tam Metin ve Özet Kitabı (Editörler: Sinem Yüksel Çendek, Armağan Örki), İstanbul Rumeli Üniversitesi. ss. 98-102.
- Asker, A. ve Özpinar, Z. (2021). Azerbaycan'ı Zafere Götüren Büyük Taarruz: 44 Günlük Savaşın Anatomisi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10(1), ss.83-106.
- Ataman, M. (2003). Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), ss.49-64.
- Azerbaycan: Türk şirketleri, Dağlık Karabağ için 3.8 milyar dolarlık projeler önerdi. (2021). Erişim Tarihi: 3 Haziran 2022. <https://tr.sputniknews.com/20211214/azerbaycan-turk-sirketleri-daglik-karabag-icin-38-milyar-dolarlik-projeler-onerdi-1051755384.html>
- Azerbaycan'ın işgalden kurtarılmış toprakları ile diğer bölgeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için beklentiler. (2021). Erişim Tarihi: 3 Haziran 2022. <https://yesiligdir.com/haber/detay/27788>
- Bağırzade, E. (2011). Bağımsızlığının 20. Yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomisi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (15). ss.277-312.
- Baku, Yerevan, Moscow not Discussing Opening Of Zangezur Corridor, Armenian PM Insists, (2021). Erişim Tarihi: 5 Haziran 2022. <https://tass.com/world/1314275>
- Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı. (2020). Erişim Tarihi: 5 Haziran 2022. https://azertag.az/xeber/Baki_Tbilisi_Ceyhan_neft_boru_kemeri_nin_istismara_verilmesinden_14_il_kechir-1534957
- Beşikçi, A. (2016). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16 (2). ss.237-252.

- Budak, T. (2013). Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 5(9). ss.125-142.
- Caşın, H. (2012). Türk Dış Politikası Açısından Kafkasya ve Orta Asya, Erişim Tarihi: 10.12.2014
http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/MakaleAnalizler/Hazar_02_Makale8.pdf,
- Çelikpala, M. (2010). Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 7(25). ss.93-126.
- Çeliksoy, E. (2021). İkinci Karabağ Savaşı'nda Şuşa'nın Rolü ve Türkiye-Azerbaycan İşbirlikleri. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(4). ss.126-133.
- Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı? (2020). Erişim Tarihi: 6 Haziran 2022.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54873432>
- Ekşi, M. (2009). Türkiye-Azerbaycan İlişkileri: Söylemden Reelpolitiğe. *Avrasya Etüdüleri*. 36(2). ss.95-112.
- Enerji Savaşları: ABD-Rusya. (2019). Erişim Tarihi: 5 Haziran 2022.
<http://www.gundem.be/yazarlar/konuk-yazarlar/enerji-savaslar-abd-rusya/>
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. (2020). Erişim Tarihi: 7 Haziran 2022.
2020 Yılı Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu.
- Ercan, M. (2011). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikasında Türkiye'nin Önemi. *Akademik Bakış Dergisi*. (25). ss.1-11.
- Erdoğan, N. (2017). TANAP Projesinin Türkiye ve Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Yeri ve Önemi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 10(3). ss.10-26.
- Erol, M. ve Emre, O. (2011). Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim. *Gazi Akademik Bakış*. 4(8). ss.13-38.
- Furuncu, Y. (2018). TANAP'ın Orta Asya ve Avrupa Enerji Pazarlarına Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 25(2). ss.543-561.

Gökçe, M. (2011). Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*. 6(1). ss. 1140-1154.

Haberler.com (2021) 3+3 formatındaki bölgesel iş birliği platformu. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2022. <https://www.haberler.com/gurcistan-3-3-formatindaki-bolgesel-is-birligi-14587918-haberi/>

Hasanoğlu, M., Memmedov, A., ve Maharramov, B. (2020). İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan-Türkiye İlişkileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*. 3(3). ss.522-529.

İnaç, H. (2021). Yeni Dünya Düzeninin Bir Habercisi Olarak Azerbaycan-Ermenistan Çatışmasının Soyo-Politik Analizi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*. 3(3). ss.509-521.

İnternet Haber (2022) Avrupa için en cazip seçenek. Erişim Tarihi: 5 Haziran 2022. <https://www.internethaber.com/avrupa-icin-en-cazip-secenek-turkiye-dev-projelerle-iki-kez-kazaniyor-2241513h.htm>

Kasım, K. (2009). *Soğuk savaş sonrası Kafkasya*. USAK Yayınları.

Kızıl, Ö. (2016). Zengezur Koridoru'ndan Azez'e, Türk Dünyası'nda Yapay Set Krizi. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2022. https://www.academia.edu/32437309/%C3%96m%C3%BCr_KIZIL_Zengezur_Koridorundan_Azeze_T%C3%BCrk_D%C3%BCnyas%C4%B1nda_Yapay_Set_Krizi

Kocaman, M. (2015). SSCB'nin Dağılması ve 11 Eylül Olaylarıyla Değişen Türkiye'nin Kafkasya Politikası. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(4). ss.97-112.

Laçiner, S., Celalifer-Ekinci, A., ve Kılıç, G. (2009). AB-Türkiye İlişkileri ve Avrupa'nın Enerji Güvenliği. İçinde Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal ve Hacı Necefoğlu (der) Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Sempozyum Tebliğleri, Ankara: USAK Yayınları. 2010 ss.137-155.

Macit, N. (2020). Bölgesel ve Etki Merkezli İki Devlet: Türkiye ve Rusya. I. Uluslararası Sovyet Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı.

Memmedli, E. (2017). Azerbaycan-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Faktörü. *Akademik Bakış*. (61). ss.206-215.

- Nerimanoglu, H. (2019). Zengezur: 100 Sual, 100 Cavap. Bakü: QHT Neşriyyatı.
- Oktay, H. (2012). Türk Dış Politikasında 41 Kriz. Haydar Çakmak (der). *Azerbaycan Krizi*. Kripto Yayınevi. ss.365-374.
- Okur, M. (2017). Bir Kuşak, Bir Yol Projesi'nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar. *Akademik Hassasiyetler*. 4(8). ss.45-55.
- Oran, B. (1996). Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 51(01). ss. 354-270.
- Özdemir, L. (2021). Dağlık Karabağ Meselesinde Değişen Gidişat ve Türkiye'nin Rolü. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(2). ss.81-107.
- Özdemir, U. (2021). Türkiye'de Yayın Yapan Yabancı Haber Sitelerinin Dağlık Karabağ Savaşına Bakış Açısı. *Communication and Technology Congress Bildiri Kitapçığı*. ss.683-691.
- Özgen, C. (2021). 44 Günün Ardından: 2020 Karabağ Savaşı'nın Askeri Açından Analizi. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 7(1). ss.104-123.
- Paşa. E. (2021). Karabağ Sorunu: Tarihi Gerçekler, Jeopolitik Çıkarlar ve Çözüm Süreci. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 7(1). ss.192-215.
- Paşinyan: Türkiye'den 150 üst rütbeli asker Azerbaycan saflarında savaşıyor. (2020). Erişim Tarihi: 8 Haziran 2022. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/24639/pasinyan-turkiye-den-150-ust-rutbeli-asker-azerbaycan-saflarinda-savasiyor/>
- Patan, R. ve Tüfekçi, Ö. (2021). Çok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye. Özgür Tüfekçi (der) Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler. ss.13-51.
- Russia, Turkey have common objective in Karabakh. (2020). Erişim Tarihi: 8 Haziran 2022. <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/russia-turkey-have-common-objective-in-karabakh/2041871>
- Russian MFA: Moscow continues to work on the release of Armenian POWs, (2021). Erişim Tarihi: 8 Haziran 2022. <https://news.am/eng/news/665311.html>

- Salmanov, E. (2020). Türkiye-Azerbaycan ilişkileri kapsamında uluslararası güvenlik sorunlarına ortak yaklaşım. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2022. <https://irs-az.com/sites/default/files/2021-01/46-58.pdf>
- Semercioğlu, H. (2020). *Yeni Dünya Düzeninde Türk Dış Politikası: Türkiye-Rusya İlişkileri Örneği*, İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Seyidov, M. ve Akıncı, A. (2021). Nahçıvan'ın Varlık Mücadelesinde Türkiye. *International Journal of Disciplines Economics and Administrative Sciences Studies*. 7(30). ss.395-401.
- Suyundikov: (2021). Dağlık Karabağ Savaşı'nın Çözümü Bağlamında Türkiye ve Rusya. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 5(1). ss.132-145.
- Şuşa'daki zorlu projeleri Türk şirketleri Cengiz İnşaat ve Kolin İnşaat üstlendi. (2022). Erişim Tarihi: 4 Haziran 2022. <https://www.superhaber.tv/susadaki-zorlu-projeleri-turk-sirketleri-cengiz-insaat-ve-kolin-insaat-ustlendi-haber-343819>
- TAP ile Avrupa'ya ihraç olunan Azerbaycan gazının hacmi 10 milyar metreküp oldu, (2020). Erişim Tarihi: 10 Haziran 2022. <https://azerbaijan-news.az/index.php/az/posts/detail/tap-ile-avropaya-neql-olunan-azerbaycan-qazinin-hecmi-10-milyard-kubmetre-catib-1647515530>
- Tarcan, B., Akgüller, H. ve Işık, K. (2018). Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası. *Econder*. 2(2). ss.250-271.
- Tavkul, U. (2007). *Kafkasya Gerçeği*. Selenge Yayınları.
- Trakya'nın yerli tohumları Azerbaycan'da, işgalden kurtarılan bölgelerde filizlenecek. (2021). Erişim Tarihi: 13 Haziran 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/trakyanin-yerli-tohumlari-azerbaycanda-isgalden-kurtarilan-bolgelerde-filizlenecek/2400713>
- Tuncel, K. (2020). Azerbaycan-Ermenistan Sınır Hattında 12 Temmuz 2020'de Patlak Veren Çatışma ve Karabağ İhtilafı Hakkında Değerlendirmeler. <https://avim.org.tr/tr>.
- Turkey-Russia Partnership in the War over Nagorno-Karabakh. (2020). Erişim Tarihi: 13 Haziran 2022. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/turkey-russia-partnership-in-the-war-over-nagorno-karabakh>

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun. (15 Nisan 1993).) Erişim Tarihi: 15 Haziran 2022. <https://www.kanunum.com/files/3903-2.pdf>

Türkiye ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayan koridor: Zengezur (2021) Erişim Tarihi: 14 Haziran 2022. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-ile-azerbaycani-birbirine-baglayan-koridor-zengezur-585249.html>

Türkiye ve Azerbaycan arasında Şuşa Beyannamesi imzalandı. (2021). Erişim Tarihi: 16 Haziran 2022. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cumhurbaskani-erdogan-susada-1844603>

Türkiye-Azerbaycan siyasi ilişkileri. (2019). Erişim Tarihi: 9 Haziran 2022. <https://ankara.mfa.gov.az/az/content/97/ikiterefli-siyasi-elaqeler>

Wakızaka, K. (2021). Rusya'nın Türkiye-Ermenistan Sınırına Yaklaşımının Dönüşümü ve Nedeni?. İçinde Kökberk Durmaz (der), *Küreselden Yerele 21. Yüzyılda Siyaset*. İksad yay. ss.25-48.

Yakupzade, M. (2010). Asrın Anlaşması'nın Ülkemizin İhrac İmkâmına Katkısı. "Halk Gazetesi", 227

Yazar, Yusuf, (2011), Enerji İlişkileri Bağlamında Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi, http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/enerji_raporu.pdf 05.03.2016.

Zengezur Koridoru bölge için büyük stratejik öneme sahip. (2021). Erişim Tarihi: 14 Haziran 2022. <https://xalqgazeti.com/az/news/73652>

Zengin, A. (2021). II. Karabağ Savaşı'nda Türk Kazanımları. *Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*, (3). ss. 46-49.

Zengin, E. ve Esedov, A. (2009). Türkiye ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları Ulaştırmasının Çevre Üzerindeki Etkileri. *Zonguldak Karaelmas University Journal of Social Sciences*. 5(9). ss. 97-108.

Extended Abstract

In this article, by tracing Türkiye's changing policies from the 1990s to the 2020s towards the South Caucasus region, which is of great geopolitical, geostrategic and geoeconomic importance, the relationship between Türkiye's energy cooperation in the Caucasus and its attitude towards the Nagorno-

Karabakh conflict is tried to be revealed. It is argued in the article that there are three main factors influencing Türkiye's attitude towards the Karabakh Problem during the period between I. and II. the Karabakh Wars: 1) Türkiye's increasing energy cooperation, especially with Azerbaijan, in the context of its search for new energy alternatives; 2) eliminating the threat elements that may occur in the countries near its border; 3) the desire to increase its influence in the South Caucasus geography, which has the means of transportation to China and Central Asia. The first of these factors is focused on. The main argument of the article is that while Türkiye did not or could not get involved much in Azerbaijan and especially in the Nagorno-Karabakh conflict in the post-Cold War period, its active intervention in the II. Karabakh War largely related to maintaining its energy cooperation in the region (BTC, BTE, TANAP, TAP) and ensuring energy security which can be evaluated within the framework of the liberal interdependence approach. In the article, it has been claimed that by intervening in the II. Karabakh War, which broke out in 2020 when Türkiye's natural gas imports from Azerbaijan reached the highest rate, Türkiye became more willing to resolve the Karabakh Problem.

Accordingly, in the first part of the article, internal and external factors affecting Türkiye's attitude in the I. Karabakh War is discussed. The following factors can be listed among the internal factors that affected Türkiye's failure to provide military support to Azerbaijan in the I. Karabakh War: the thought of not creating a new Cyprus problem, its unwillingness to attract the reaction of the West and Russia, and the fact that the Turkish economy was not very bright at that time. The most important of the external dynamics is undoubtedly the fact that the USSR still maintained its geopolitical influence in the Caucasus despite its collapse, and the RF, which was disturbed by Azerbaijan's policy towards the West during its search of independence in the 1990s, applied political and military power to Azerbaijan hindering its relations with the West. The fact that the USA needs Russia to ensure stability in Eurasia also increased the influence of the Russian factor.

In the second part, Türkiye's changing policies is discussed depending on the changing conjuncture after the I. Karabakh War. In this context, it can be said that the emergence of new countries in the Caucasus and Central Asia after the Cold War offers Türkiye a wide range of action and the West's support for Türkiye's prominence as a model country strengthens Türkiye's hand even more (Erol and Emre, 2011:32). Moreover, the end of the I. Karabakh War brought an end to the instability in the Caucasus, which negatively affected Türkiye economically and politically, and created opportunities for Türkiye's economic relations with the Caucasian states (Tavkul, 2007: 52). It can be said that the Gulf War and the oil crisis at the end of the 1980s caused markets such as the Caucasus and Central Asia to gain importance for Türkiye (Kocaman, 2015:101) increased Türkiye's willingness to use these opportunities. In addition, the emergence of some important changes in Türkiye's foreign policy at the end of the 1980s caused

changes in Türkiye's foreign policy applied to the region after the I Karabakh War.

In the third part, Türkiye's search for energy alternatives is emphasized. The Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline completed in 2005 and the Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE) pipeline, whose Phase-II part was completed in 2007, increased Türkiye's importance in the energy market, while also turning Türkiye into a strategic country for the EU. Trans-Anatolian Petroleum Pipeline (TANAP), which became operational in 2018, has made a significant change in the route of transporting the gas extracted from the Caspian Sea to Europe, turning Azerbaijan into an important energy partner for Türkiye and making Türkiye an important state in the export of Azerbaijani gas to Europe. The Trans Adriatic Petroleum Pipeline (TAP), which became operational in 2020, has transformed Azerbaijan and Türkiye into a reliable strategic energy partner for European states by delivering Azerbaijani natural gas to Italy (Hasanoğlu, Memmedov and Maharramov, 2020: 526). Due to the increase in gas imports from Azerbaijan since 2019, Türkiye's dependence on Russian and Iranian gas has decreased and Türkiye's natural gas imports from Azerbaijan reached the highest rate in 2020.

In the fourth part, by discussing the developments that threaten Türkiye's energy security in the Caucasus, such as the 2008 Russia-Georgia War and the Armenia-Azerbaijan Nagorno-Karabakh conflict, the relationship between Türkiye's active intervention in the II. Karabakh War and the continuation of existing energy cooperation and ensuring energy security is tried to be revealed. One of the most important dimensions of Armenia's attack on the Tovuz region of Azerbaijan in order to seize the Azerbaijan-Georgia border on July 12, 2020 (Asker and Özpınar , 2021:87) is that, the conflicts took place in the region where the BTC oil pipeline, Baku-Tbilisi-Kars railway and the South Caucasus natural gas pipeline, which is the beginning of TANAP, has been passing. (Tuncel, 2020). In the II. Karabakh War, triggered by the events of July 2020, Türkiye's effective support to Azerbaijan and helping Azerbaijan to regain this strategic region can be explained by the fact that the solution of the Karabakh Problem gained more importance for Türkiye after the BTC, BTE, TANAP and TAP projects came into effect.

In the last part of the article, both the advantages that Türkiye gained in the region after the II. Karabakh War and the importance of the opening of the Zangezur corridor for Türkiye are discussed.